

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Nela Knapová

Komentovaný překlad: Les médecines différentes
(Éditions du Dauphin, Paříž 1983, str. 11–41)

Commented translation: Les médecines différentes
(Éditions du Dauphin, Paris 1983, p. 11–41)

Tímto bych chtěla poděkovat především vedoucí práce PhDr. Šárce Belisové za vstřícnost, ochotu a cenné rady.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. srpna 2013

.....

podpis

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je předložit komentovaný překlad úryvku z knihy *Les médecines différentes*. Práce je rozdělena na dvě základní části – samotný překlad a jeho analýzu. Ta se skládá z analýzy výchozího textu a poté na vybraných příkladech z textu cílového ilustruje překladatelské problémy, které musel autor řešit. Podává vysvětlení použitých řešení.

Klíčová slova

překlad, překladatelská analýza, lexikum, syntax, styl, text, překladatelské postupy, ekvivalence, fytoterapie, čínská medicína

Abstract

The aim of this thesis is to present a commented translation of two chapters from the book *Les médecines différentes*. The thesis has two main parts: the translation itself and the commentary which further consists of an analysis of the source text and a discussion of translation problems, supported with examples from the target text. It also provides explanations about the methods used during the translation process.

Key words

translation, translation analysis, lexis, syntax, style, text, translation methods, equivalence, phytotherapy, Chinese medicine

OBSAH

1. Úvod	6
2. Překlad	7
3. Komentář	28
3.1. Překladatelská analýza	28
3.1.1. Autoři	28
3.1.2. Adresáti	29
3.1.3. Funkce textu	29
3.1.4. Národní a dobová specifická a vyplývající reálie	30
3.1.5. Koheze, koherence	31
3.1.6. Makrostruktura	33
3.2. Problémy na jednotlivých jazykových rovinách	33
3.2.1. Ortografie	33
3.2.2. Lexikum	34
3.2.3. Syntax a výstavba textu	37
3.2.4. Styl	40
3.3. Reálie	42
3.4. Překladatelské postupy	43
3.4.1. Lexikální	43
3.4.2. Gramaticko-syntaktické	44
3.4.3. Sémantické	45
3.4.4. Pragmatické	47
3.5. Překladatelské posuny	48
4. Závěr	49
Bibliografie	50
Přílohy – výchozí text	52

1. Úvod

Předkládaná bakalářská práce se skládá ze dvou hlavních částí. První je překlad úryvku z knihy *Les médecines différentes* – konkrétně se jedná o první kapitolu s názvem Fytoterapie a část druhé kapitoly pojednávající o akupunktuře. Druhou částí je komentář. V něm se budeme snažit vytvořit reprezentativní analýzu výchozího textu a vyvodit z ní překážky pro překlad. Následně se budeme zabývat jednotlivými jazykovými rovinami a konkrétní problémy, s nimiž jsme se v jejich rámci setkali. Uvedeme naše řešení a budeme se snažit je co nejlépe obhájit. A konečně si také shrneme překladatelské postupy, které jsme v překladu využili.

Co se týče samotného tématu textu: nejsem sice radikální zastánce alternativní medicíny, ale věřím, že fytoterapeutické prostředky by mohly nahradit některé syntetické léky, a zabránit tak jejich nadužívání a komplikacím, které z tohoto trendu vyplývají (dále v textu samotném). Z tohoto důvodu by se ale mělo povědomí o této léčebné metodě opět rozšířit mezi lidmi a tomu by právě mohla napomoci publikace podobná té, kterou tu představujeme.

2. Překlad

Fytoterapie

Roger Moatti

francouzský lékař

ředitel Ústavu výuky fytotherapie a celostní medicíny (*Institut d'enseignement de phytothérapie et de médecine globale*)

předseda Světového sdružení pro fytotherapii (*Association mondiale de phytothérapie*)

ve spolupráci s

panem **Robertem Fauronem**

lékárníkem

viceprezidentem Světového sdružení pro fytotherapii (*Association mondiale de phytothérapie*)

Termín „fytotherapie“ je veřejnosti méně známý než „homeopatie“, nicméně v průzkumech se velmi často ukazuje, že když lidé mluví o homeopatii, mají na mysli právě „bylinky“.

Udělejme si v tom tedy pořádek. Užitečná pro nás bude ta nejjednodušší definice: fytotherapie je druhem medicíny, ve které jsou využívány léčivé rostliny, tzn. takové rostliny, jež mají prokázané léčivé účinky. Důvod, proč dnes fytotherapii jako termín nikdo nezná, je ve skutečnosti jasný – ještě před několika desítkami let byly jako léky předepisovány primárně rostliny a nebylo potřeba tento způsob léčby speciálně označovat.

Dědictví minulosti

Fytotherapie je nejstarším léčebnou metodou, zrodila se společně s prvním člověkem. Skutečně existují prameny, které nám dokazují, že jakmile se člověk na Zemi objevil, začal rostliny využívat – k potravě a léčbě. Studium různých období jasně prokazuje, jak velký význam rostlinám celá historie připisovala. Ku příkladu mezi objevenými pozůstatky sumerské civilizace (z období kolem roku 3000 př. n. l.) se vyskytují hliněné destičky, na nichž je vyrytým klínovým písmem popsána tehdejší metoda léčení. V podstatě jsou to návody na přípravky z rostlin – myrty, tymiánu, vrby, fíkovníku, cypřiše, šafránu a mnoha dalších. Tyto rostliny byly předepisovány ve formě odvaru, který se měl před požitím slít. V této době již lidé uměli pojmenovat na dvě stě padesát různých

druhů rostlin, což jenom zdůrazňuje jejich význam pro léčitelské umění. A stejně si fytoterapie cenily i všechny civilizace následující.

Ebersův papyrus (1555 př. n. l.) představuje velmi cenný dokument – obsahuje totiž recepty na přípravu řady léků, a najdeme v něm tedy vyjmenováno množství rostlin s jejich charakteristickými vlastnostmi:

- kořen granátovníku: anthelmintikum používané k odčervení,
- jalovec, řečník terebintový, ladoňka: diuretika podporující vylučování moči,
- konopí indické, mák, mandragora: sedativa a spasmolytika uvolňující křeče,
- skočec, aloe, senna, tamarind, fíkovník napomáhají průchodnosti střev,
- ocún zmírňuje záchvaty dny,
- heřmánek, máta, koriandr, anýz a fenykl usnadňují trávení,
- pelyněk podporuje chuť k jídlu.

Babylonský král Chammurapi (1728 – 1686 př. n. l.) sestavil zákoník nesoucí jeho jméno. Také v tomto velmi dobře zachovalém dokumentu najdeme zmínky o rostlinách, mezi jinými např. o lékořici, kasii, blínu nebo různých druzích máty.

Léčivé rostliny hojně předepisovali rovněž řečtí a římsí lékaři. Odkazem starověkého Řecka jsou díla čtyř velikánů – Hippokrata, otce moderní medicíny, jenž poukázal na léčivé účinky více než tři set rostlin, dále Aristotela, Theofrasta a zejména Dioscorida (1. století př. n. l.), který po sobě zanechal objemné životní dílo – v prvé řadě spis *De Materia Medica*. Toto pojednání mělo velký vliv na vývoj botaniky i medicíny, neboť v obou oborech dlouho představovalo základní příručku, jež udávala jejich směr až do doby renesance. Velká řada moderních děl ovšem stále na Dioscorida odkazuje.

Významná dědictví předcházejících generací uměl dobře zhodnotit středověk. Švýcarský lékař Paracelsus (1493 – 1541) navázal na myšlenky Plinia staršího a vytvořil nauku o signaturách, tedy vnějších znacích. Abychom dobře rozuměli – Paracelsus se domníval, že tvar rostliny souvisí s jejími vlastnostmi. Tím pádem by dle něho rostlina ve tvaru srdce měla mít kardiotonické účinky stimulující stahy srdce a jiná, s kališními lístky ve tvaru ledviny, by měla napomoci správnému fungování právě tohoto orgánu.

V první polovině 20. století, tedy v době relativně nedávné, se Evropa pyšnila velkými odborníky z oboru fytoterapie. Na příklad ve Francii jimi byli takoví renomovaní lékaři jako Henri Leclerc, profesori Léon Binet a André Lemaire a mnoho dalších. Právě ti se zasloužili o velké pokroky v oblasti poznávání rostlin, a to díky svým početným klinickým výzkumům a hojnému publikování (knihy, články v časopisech apod.). Většina léků, které předepisovali nemocným, se zakládala právě na rostlinách.

Návrat rostlin

Co se tedy stalo, že od poloviny 20. století se na fytoterapii postupně zapomnělo? Odpověď je jednoduchá – došlo k značnému rozkvetu farmaceutického průmyslu. Tomu napomohly významné lékařské objevy přispívající k záchraně milionů životů – sulfamidy, antibiotika, kortizon, protizánětlivá antiflogistika, betablokátory užívané v kardiologii a řada dalších látek, které obohatily naše běžné lékařské vybavení. A vzhledem k těmto účinným lékům, které byly k dostání v každé lékárně, byla fytotherapie odsunuta do pozadí. Nicméně po zhruba dvaceti letech předepisování syntetických léků a získávání zkušeností lékaři pomalu odhalili jejich vedlejší účinky, v některých případech dokonce velmi vážné, a valná většina odborné lékařské veřejnosti došla k následujícím závěrům – užití těchto nových léčiv je v některých, více či méně závažných případech bezpodmínečně nutné, ale existují choroby, pro které jsou průmyslově vyráběné léky zbytečné až nebezpečné a jejich léčba může sestávat z léků klasických, tedy z rostlinných přípravků. V reakci na tuto situaci vznikly z podnětu některých lékařů soukromé kurzy, kde si mohou odborníci doplnit vzdělání právě v této oblasti.

Laická veřejnost ostatně tímto způsobem léčby nepohrdá. Moc dobře ví, že ve značném procentu případů se k fytoterapii může uchýlit bez obav z nejrůznějších následků, které hrozí u některých syntetických látek. Ale pozor! Nedomýšlejme si, co tu nebylo řečeno. I když k léčbě fytoterapii většinou využít můžeme, je tu skupina onemocnění, u nichž jsou tyto nové léky nevyhnutelné. A proto zůstává přesná diagnostika a následné předepsání léčiv – ať už jakýchkoliv – výhradní doménou lékaře.

V současné době má fytotherapie mezi léčebnými prostředky, kterými lékař disponuje, opět své legitimní místo, a to také proto, že vznikly mnohé práce, které „oprášily“ toto dědictví naší minulosti. Dnes už známe většinu účinných látek ve všech používaných rostlinách. Také dokonale rozumíme tomu, proč a jak účinkují; tyto účinky byly opakovaně ověřeny řadou experimentů.

Mimo to se množství středisek soustředilo na výrobu „surovin“ z těchto rostlin, lépe řečeno přípravků předpřipravených v určité formě. Ty jsou různého druhu: od sušených rostlin na přípravu odvaru, přes suché výtažky až po čerstvé byliny a léky k vnějšímu užití. Pro lepší představu si později uvedeme vybrané přípravky i s jejich definicemi.

V době, kdy se na léčivé účinky rostlin pozapomnělo, tuto praxi zanedbávali i lékárníci. Také oni se v posledních desetiletích k přípravě rostlin hojně vrací.

Na přesnosti záleží

Je zřejmé, že lékaři praktikující fytoterapii musí mít v první řadě dobrý přehled o škále přípravků, s nimiž mohou pracovat, a o přesném dávkování, které je nutno v konkrétních případech předepsat. To se může jevit jako samozřejmost, ale faktem zůstává, že klinická fytoterapie se dnes na lékařských fakultách běžně nevyučuje. Toto hluché místo se rozhodli pro zájemce (z řad lékařů i lékárníků) vyplnit někteří odborníci, kteří osobně vedou fytoterapeutické kurzy pro stále větší počet uchazečů. A co musí lékaři ještě znát? Musí vědět, že při užívání určité skupiny rostlin je nezbytné dodržovat přísná pravidla s ohledem na jejich případnou jedovatost (jedná se o známé rostliny, jako je náprstník, ocún, rulík, oměj šalamounek, durman, lobelka nadutá, hyacint, krutikvět a několik dalších). Pro tinktury z těchto rostlin ostatně existují zvláštní tabulky, v nichž jsou uvedeny údaje o jejich maximálních povolených dávkách.

Obecně lze ovšem říci, že pokud rostlinné léky připravují zkušení fytoterapeutové, má taková léčba skvělé výsledky a vedlejší účinky se během ní vyskytují velmi zřídka (kromě rostlin popsaných výše). Navíc jsou vždy jen přechodné a představují pouhou nepříjemnost neporovnatelnou s iatrogenními následky vyvolanými syntetickými léky.

Na předepisované rostlinné přípravky znovu uvykli i lékárníci, kteří mají odpovědnost zvláště za původ takových léků. Někteří pochybní drobní dodavatelé totiž dodávají padělané přírodní esence a prášky velmi nízké kvality (k nim se vrátíme později, až probereme éterické oleje). Lékárny a další střediska výroby rostlinných přípravků tedy dodávané produkty musí kontrolovat a ověřovat jejich složení – to vše za pomoci nejmodernějších přístrojů na trhu (chromatograf apod.).

Vyšetření u lékaře

Nyní si v hlavních bodech ukažme, jak probíhá vyšetření u lékaře, který provozuje fytoterapii. Rozdíl mezi běžným lékařem a lékařem-fytotherapeutem by se totiž neměl projevit až u předepsání léčiv. Lékař-fytotherapeut začíná velmi podrobným výslechem pacienta, při kterém zkoumá jednotlivá ústrojí, aby si udělal přesný obrázek o jeho anamnéze. Následně se ještě podrobnějšími otázkami zaměří na ústrojí, na niž si pacient ztěžuje. Na řadu přichází kompletní klinické vyšetření, v případě potřeby podložené rentgenovými snímky či laboratorními výsledky.

Ostatně takovýmto způsobem musí postupovat každý lékař bez ohledu na své terapeutické metody.

Po vyšetření je buď diagnóza jasná a lékař předepíše léčivo, nebo potřebuje provést ještě další vyšetření, takže předpis odloží, nebo zvolí léčbu prozatímní.

Dostupné terapeutické prostředky

Podívejme se, jakými prostředky disponuje lékař při stanovení léčby:

Extrakty

Jsou získávané různými metody extrakce jako např. macerací (vyluhováním za nízké teploty), digescí (vyluhováním o teplotě 30 – 40°C), dekokcí (vyluhováním za teploty varu), luhováním nálevu nebo loužením, a mohou být ve formě:

- tekuté
- husté
- nebo suché. V této poslední kategorii zdůrazněme význam prášku získaného nebulizací. Oproti ostatním rostlinným výtažkům je to přípravek poměrně nový, avšak už v malém objemu obsahuje vysoký podíl aktivních složek. Získává se rychlým vysoušením „mlhy“ rozprášeného aerosolu; proto proces probíhá v místnosti, kterou cirkuluje proud teplého vzduchu. Nebulizované výtažky nabízejí atraktivní koncentraci aktivních látek – daleko vyšší, než jsou koncentrace v ostatních prášcích – ale účinné látky to jsou pouze některé. Proto lékař v konkrétních případech předepisuje buď prášek běžně získávaný nebo výtažek nebulizovaný. Pozor: škodlivý vliv má na tyto produkty vlhkost.

Tinkтуры

Tyto přípravky jsou výsledkem působení etanolu na rostlinné prášky, tedy suché extrakty z rostlin. Mateřské tinkтуры jsou léky připravované podle přísných vědeckých norem. Český lékopis jim například věnuje celou kapitolu a definuje je jako tekuté přípravky obvykle získávané z usušených rostlinných nebo živočišných drog.

Mateřské tinkтуры odpovídají desetíně váhy drogy v dehydratovaném stavu; výjimku tvoří mateřská tinktura z měsíčku (calenduly) odpovídající dvacetině. Pro jejich správnou přípravu jsou jasně dané podmínky sběru. Lékárník musí dále dodržovat přesný postup: do baňky nasype předepsanou dávku sušeného rostlinného extraktu a zalije ho

stanoveným množstvím alkoholu. Zatřepe baňkou a tři týdny nechá macerovat, často přitom směs protřepává. Následně musí výluh dále zpracovat (scedit, vyčeřit, vylisovat, ověřit jeho koncentraci, přefiltrovat atd.), aby získal konečnou mateřskou tinkturu.

Existují také tinktury z čerstvých rostlin, postup výroby je stejný.

Alkoholové destiláty

Získávají se destilací alkoholu společně s aktivními složkami rostlinných látek. Obsahují ovšem pouze těkavé aktivní složky (oproti tinkturám, které obsahují všechny aktivní složky dané rostliny).

Hydroláty

Parní destilací jsou extrahovány těkavé složky rostlinných prášků a částí čerstvých rostlin. Produktem tohoto procesu je kromě éterického oleje také hydrolát, květová voda. Je mnohem aromatičtější než alkoholový destilát.

Prášky

Lze pozřít přímo prostřednictvím želatinových kapslí.

Suspenze celých čerstvých rostlin

Mladší metoda, přípravky obsahují vysoký podíl aktivních látek.

Esence či éterické oleje

Tyto těkavé a aromatické látky se z rostlin získávají parní destilací nebo vytlačáním, případně – velmi zřídka – naříznutím. Začaly se zeširoka využívat jako baktericidy, což zapříčinilo velký rozvoj aromaterapie (odvětví fytotherapie). Éterickým olejům se ve fytotherapii přisuzuje velký vliv – zvláště když si uvědomíme, že jsou nejen obdařeny antiseptickými, tedy protihnilobnými a protiinfekčními vlastnostmi, ale působí také antibakteriálně, a to díky vysokému obsahu fenolů, aldehydů, alkoholů, éterů, kyselin a terpenů. Tyto účinky jsou známy už tisíce let.

Potvrzují je také početné vědecké práce. První výzkumy protihnilobného účinku éterických olejů provedl francouzský mikrobiolog Charles Chamberland (1887) na bakterii *Bacillus anthracis* způsobující anthrax, sněť slezinou. Tento vědec vyzdvihl např. účinky dobromysli (oregána) či čínské a cejlonské skořice. Jean Valnet ve své knize Aromaterapie poukazuje na koncentraci mikrobiálních zárodků v našem okolí: 20 000 na metr čtvereční

v bytě ve velkoměstě, devět milionů v autosalonu a přibližně stejně v nákupních centrech. V kontaktu s výpary éterických olejů se tento znečištěný vzduch čistí, a doktor Valnet proto navrhuje používat aromatické lampy a esence z tymiánu, levandule, borovicového jehličí a eukalyptu.

Je nutné zdůraznit, že zapojení sulfamidů a následně antibiotik mezi běžně používaná léčiva znamenalo pro lidské zdraví značný přínos. Bohužel se tyto léky ale také používaly a používají nesprávně a nerozvázně – zvláště samotnými pacienty, kteří si je „ordinují“ sami, nevhodně a špatně. Proto se u nich vyskytlo velké množství nežádoucích reakcí, a to i závažných. Navíc si proti daným antibiotikům řada mikrobů vytvořila odolnost. Z toho důvodu je potřeba znovu zvážit využití éterických olejů – hlavně proto, že pokud jsou správně zpracovány a předepsány, mohou v určitých případech v kombinaci s antibiotiky zvýšit jejich účinnost a tím pádem i snížit dávky.

Upozorníme, že v určitých případech lze využít možnosti laboratorní analýzy zvané aromatogram, která může stejně jako antibiogram v případě antibiotik pomoci přesně určit, jaké éterické oleje se mají použít.

Oproti antibiotikům však esence nedávají patogenu možnost přizpůsobit se jejich účinku. Pozitivně působí na širokou škálu nemocí: od onemocnění kůže (především včas léčeného pásového oparu) až po revmatismy, a to díky přípravkům k vnějšímu užití. A právě kůže hraje v této léčebné metodě skutečně zásadní roli.

Esence se totiž rozšiřují primárně přes kůži. Ovšem ve stejné době, kdy se v alopatii objevily nové, revoluční léky k vnějšímu užití (zvláště v kardiologii a gynekologii), byla ve fytoterapii také uvedena nová látka – fytol, velmi bohatý na aktivní složky a příznivě působící naopak při užití vnitřním.

Zároveň zmiňme velmi rozšířené **sirupy**, mezi nimiž jsou patrně nejoblíbenější ty z nich vyráběné na bázi medu. Dále šťávy, likéry, masti, čípky, vaginální čípky, kataplasmy (teplé rostlinné obklady) apod.

Udělalí jsme si přehled nejběžnějších galenických preparátů, jež jsou lékaři k dispozici. Ten ale má možnost zvolit ještě jeden velmi známý prostředek, který si pacient může obstarat v lékárnách a bylinářstvích volně (oproti předcházejícím přípravkům dostupným pouze na předpis) – mluvíme o **bylinných čajích**. Tato forma přípravy rostlin se využívá odpradávná a velkým dílem přispěla k náklonnosti veřejnosti k fytoterapii. Panuje obecné přesvědčení, že příprava bylinného čaje je jednoduchá, ale není tomu vždycky tak. Budeme striktně rozlišovat dva druhy přípravy – nálevy a odvary.

Pro přípravu **nálevu** dáme vařit vodu. Po dosažení bodu varu ji odstavíme a přidáme předepsanou dávku rostliny nebo rostlinné směsi. Necháme louhovat deset až patnáct minut, scedíme a pijeme.

U **odvaru** postupujeme tak, že jakmile se voda začne vařit, přidáme rostlinu či rostlinnou směs a necháme vařit zhruba deset až patnáct minut. Následně necháme stát, přefiltrujeme a pijeme.

U bylinných čajů nicméně upozorněme, že z důvodu širokého využití rostlin se velké množství těchto surovin musí dovážet. V různých zemích se však normy týkající se znečištění liší, a konzumaci čajů z importovaných rostlin tedy riskujeme, že své zdraví spíše ohrozíme, než posílíme, protože v rostlinách může být obsaženo vysoké procento chemických látek (pesticidů aj.).

Tyto rostliny se bez jakékoliv kontroly prodávají v některých velkoobchodech a na trzích. Můžeme ovšem předpokládat, že v lékárnách a bylinářstvích se výběr rostlinných surovin řídí daleko přísnějšími pravidly.

Další přípravky (citované výše – např. nebulizované výtažky) jsou vyráběny v odborných střediscích, které rostliny vybírají podle přesných kritérií. Obecně je tedy lepší s fytoterapií začít prostřednictvím lékaře, který nejprve stanoví, jaké rostliny jsou nejvíce vhodné k léčbě vašeho stavu, a následně vám předepíše přípravky bez rizika znečištění (nebo s rizikem pouze minimálním).

U kterých onemocnění se fytoterapie používá?

Toto je otázka, na níž odpovídáme jednoduše: fytoterapie je jednou z řady běžných léčebných metod, které lékaři mohou použít. Na většinu chorob, s nimiž se setkáváme, může příznivě působit buď fytoterapeutická léčba samostatná, nebo spojená s léčbou alopatickou. Můžeme ale tvrdit, že existuje určitá skupina onemocnění, v jejichž léčbě má fytoterapie výsadní postavení.

Mezi ně patří *revmatismy*, či při nejmenším určité formy revmatismu jako *artróza*. V případě těchto chorob aplikuje klasická medicína analgetika a protizánětlivé léky. Problémem je, že onemocnění jsou to často chronická a vyžadují dlouhodobou léčbu. Uvedené léky mají ovšem tu nevýhodu, že poškozují trávicí trubici. Pacienti je špatně snášejí a někdy jejich užívání vede až ke gastritidě, zánětu žaludku. Jsou ostatně kontraindikovány u osob se zažívacími obtížemi jako právě gastritidou, vředy apod.

Ve fytoterapii máme k dispozici rostliny s protizánětlivými vlastnostmi, mezi nimiž ta nejvýznamnější – harpagofyt – byla dlouho testována zvláště v bývalém Západním Německu. Její protizánětlivé účinky následně dokázalo pařížské revmatologické středisko metodou dvojité slepého experimentu. Zdůrazněme, že vedlejší účinky této rostliny jsou naprosto zanedbatelné.

V rámci různých výzkumů byl danou rostlinou (samotnou či ve směsi s jinými) léčen velký počet revmatiků – s dobrými výsledky a nulovými vedlejšími účinky. Z rostlin se často vytvořila směs aplikovaná ve formě masážního gelu.

Vyjmenujme si další oblasti medicíny, v nichž fytotherapie zaznamenala značný úspěch: *gynekologie* v první řadě s premenstruačním syndromem a menopauzou. Správná léčba napomáhá snížit kardiovaskulární riziko a ochránit kosti.

V *dermatologii* jsme dobré výsledky zaznamenali u chorob jako mykóza či u určitých forem akné.

V *gastroenterologii* je po pečlivém zvážení stavu pacienta a pouze ve specifických formách předepisována lékořice pro léčbu gastritidy či žaludečních vředů.

Oblíbeným polem aromaterapie jsou choroby spadající pod *ORL* (nosní – krční – ušní) a choroby *dolních cest dýchacích* (zvláště chronická bronchitida, zánět průdušek). Řada pacientů s chronickou bronchitidou, kteří museli každou zimu nepřetržitě užívat antibiotika, byla díky aromaterapii zcela uzdravena; v mnohých případech tato metoda pomohla alespoň antibiotika vysadit.

Výhradně fytotherapeutickými prostředky mohou být léčeny venózní, tedy *žilní choroby* (ztěžklé nohy, křečové žíly aj.) – s výjimkou onemocnění vyžadujících chirurgický zákrok, kdy jsou rostliny užívány samozřejmě před i po operaci.

Fytotherapie je také užitečná při prevenci *aterosklerózy* (kornatění tepen) a při léčbě některých *tepenných onemocnění*.

Fyto-aromaterapie rovněž pomáhá při početných případech *cystitidy*, zánětu močového měchýře.

Díky našim terapeutickým metodám se dále výrazně zlepšuje stav pacientů s *neurovegetativní dystonií* (porucha dráždivosti sympatických a parasympatických nervových systémů) a *spazmofilií*, zvýšenou nervovou dráždivostí se sklonem ke křečím.

A fytotherapie se výborně osvědčila i v případě takových chorob, u nichž jsou prostředky klasické medicíny považovány za nebezpečné a zbytečné: příkladem může být *obezita*, kde rostlinné prostředky přirozeně doplňují zdravý jídelníček. Lokální terapie rostlinným gelem navíc příznivě působí na nahromaděný tuk na bocích a hýždích apod.

U všech těchto onemocnění závisí přístup lékaře na stupni závažnosti choroby a na celkovém stavu pacienta. Proto je pro stanovení diagnózy vždy nezbytná podrobná anamnéza pacienta a jeho kompletní vyšetření – vše prováděné výhradně lékařem, který jako jediný rozezná falešné příznaky (často je např. infarkt myokardu projevující se bolestí v břišní dutině považován za zánět tlustého střeva či žlučníku!).

V současné době máme řadu syntetických látek, které už samy produkují aktivní prvky rostlin. Často jsme proto jako fytotherapeutové dotazováni, proč před nimi upřednostňujeme přípravky z čerstvých bylin. Odpovíme pomocí velmi názorného příkladu.

Málo se ví, že eukalyptus se vyznačuje jednou spíše vedlejší, ale přesto neopominutelnou vlastností – má hypoglykemický, antidiabetický účinek snižující hladinu cukru v krvi. Pokud ovšem všechny aktivní složky izolované z eukalyptu podáme diabetikovi jednotlivě, hypoglykemický účinek nezískáme. Nestane se tak, ani pokud mu je podáme všechny společně. Kýžený účinek se u pacienta dostaví až ve chvíli, kdy je mu podán celý eukalyptus. Kromě určitých aktivních prvků, které nemusí být z rostliny izolovány, jsou totiž v rostlině přítomny další důležité složky.

Dokonce i v případě, že nějaký izolovaný aktivní prvek má zamýšlený účinek, je to účinek nižší než za situace, kdy je pacientovi podána celá rostlina. Zdá se, že mezi jednotlivými účinky všech jejích složek existuje určitá synergie.

A nyní několik předpisů z praxe...

V této části se budeme věnovat praxi a uvedeme si několik příkladů předepisovaných preparátů. Na úvod také důrazně upozorníme, že z důvodů uvedených výše jsme proti jakémukoliv užívání těchto léků bez předchozí konzultace s lékařem.

Jako laik se totiž můžete snažit vyléčit lehký kašel a použijete rostliny, protože si myslíte, že se nejedná o nic vážného. Ve skutečnosti jde ovšem o malý nádor na průduškách, který by byl v případě brzké diagnostiky snadno léčen, ale bez odborné péče bude brzy neoperovatelný.

Následující příklady uvádíme za předpokladu, že u nich byla stanovena správná diagnóza.

První příklad: Ortopedie.

Lehká artróza krční páteře, bez komplikací, šířící se bolestivým tlakem.

Doporučujeme:

a) nebulisovaný výtažek v kapslích

Harpagofyt

Turanka kanadská (*Conyza canadensis*)

b) protizánětlivý přípravek, který se může podávat společně s jiným i pro své analgetické účinky

Vrba bílá (*Salix alba*)

Tužebník jilmový (*Filipendula ulmaria*)

c) masáže bolestivých míst přípravkem obsahujícím fyto z harpagofytu, smíchaným v poměru 1:1 s bylinným základem

Druhý příklad: Gynekologie.

Padesátiletá žena na počátku menopauzy, z důvodu nedostatku estrogenu se u ní objevují určité potíže a rizika do budoucnosti.

V alopatické praxi se lékař nejdříve ujistí o hormonálním deficitu a následně předepíše estrogen. Fytoterapeut po zralé úvaze aplikuje rostliny, které mají na návaly horka stejný účinek (např. šalvěj a cypřiš). Užívání těchto rostlin navíc sníží kardiovaskulární riziko a riziko onemocnění kostí. V boji s osteoporózou se může využít také rostlin jako přeslička ve formě nebulisovaného výtažku nebo suspenze celé čerstvé rostliny. Proti vzniku aterosklerózy se užívá rostlin jako harpagofyt, zázvor či česnek, předepisovaných ve formě určitých přípravků, např.:

Harpagofyt (nebulisovaný výtažek)

Zázvor (prášek)

Všechno jsou to léčiva na předpis a pro dlouhodobé užívání pod odborným dohledem a s pravidelnými kontrolami.

Třetí příklad: Dermatologie.

I tady může fytoterapie (a zvláště aromaterapie) poskytovat dobré výsledky.

Vezměme si případ pubertálního akné u mladé dívky. Doporučili bychom lokální užití éterických olejů např. z levandule, tymiánu, dobromysle či saturejky (s olejem ze sladkých mandlí jako vehikulem).

Orálním podáním: kapky esenciálních olejů z šalvěje a cypřiše.

Výrazné zlepšení přináší také suspenze celého čerstvého lopuchu.

Kúra se může doplnit lymfatickou drenáží želatinovými kapslemi obsahujícími:

Ředkev černou

Pampelišku

Boldovník vonný

A konečně se také doporučuje nálev violky trojbarevné s medovým sirupem z hlohu obecného.

Čtvrtý příklad: ORL.

Na bázi esencí se může zakládat léčba angín a opakující se rým (u dospělých a zvláště u dětí). Hodí se rovněž k léčbě zánětu průdušek. Jedním příkladem takového receptu je:

éterický olej z	borovice
	eukalyptu
	dobromysle
	saturejky – v kapslích

Pátý příklad: Angiologie.

Fytoterapie velmi pomáhá na funkční poruchy spojené s žilními chorobami (ztěžklé nohy, opuchlé kotníky). Křečové žíly samozřejmě neodstraní, ale pacientům uleví. Na tyto problémy můžeme doporučit kapsle z:

Červené vinné révy a Listnatce ostnitého
nebo
Vilínu a Kaštanu koňského

Bylinné čaje (nálevy) se: Svízelem vonným
Červenou vinnou révou
Kaštanem koňským
Listnancem ostnitým

jsou také vhodné, stejně jako lokální užití fytolů, které v sobě koncentrují velké množství aktivních látek.

Šestý příklad: Všeobecné lékařství.

Již dlouho se hovoří o obezitě a způsobech její léčby. Léčebné postupy používané běžně v minulosti se ukázaly být škodlivé, velmi vhodná je k naší radosti ovšem právě fytoterapie ve spojení s hygienicko-dietními opatřeními.

Výborné výsledky přinášejí rostliny jako jestřábník chlupáček, bříza, chaluha a puchratka kadeřavá. Předepisují se ve formě kapslí. Jiné se podávají ve směsici břečťanu a listnatce ostnitého – tyto přípravky jsou vhodné k vnějšímu užití a pomáhají v boji proti některým druhům celulitidy.

Závěr

Jak jsme viděli, fytoterapií můžeme vyřešit mnohé problémy, ovšem abychom se vyhnuli často nevhodnému předepisování léků samotnými pacienty (protože nemístné použití fytoterapie nemá předpokládané účinky), neuvedli jsme ve zmíněných příkladech množství drogy na kapsli ani doporučený počet kapslí za den. Tyto údaje jsou totiž individuální a musíme je ponechat na úvaze lékaře.

Fytoterapie dnes zažívá výrazný rozkvět. Ale nemyslíme tím vůbec to, že by se jednalo o nějaké masové pobláznění či chvilkovou módu. Znamená dnes spíše volbu pramenící z myšlenkového postoje, který dotýčný pokládá za logický a který logický je. Domnívám se, že ačkoliv má fytoterapie za sebou dlouhou historii, čeká ji ještě velká budoucnost. Bude se dále vyvíjet, a to aniž by snížila význam léků vyrobených člověkem, které v uplynulém půlstoletí zapříčinily významný pokrok medicíny.

Zatímco v určitých případech je fytoterapie méně nákladná než běžná léčba, v jiných případech zjistíme, že finančně vyjde nastejno, někdy dokonce draž. Nicméně pokud naše léčba výjimečně nešetří vaše peněženky, za každých okolností šetří vaše zdraví.

Někteří lidé ovšem trpí několika chorobami najednou: cukrovkou, vysokým krevním tlakem, zánětem cév dolních končetin, angínou, hyperglyceridemií (poruchou metabolismu tuků) či obezitou. Takové případy jsou časté a lékař musí na každou chorobu použít jiný lék. Při použití více léčiv najednou ovšem stoupá riziko iatrogénie, poškození zdraví následkem léků samotných. Tím dále roste význam fytoterapie, zvláště v prevenci. Nicméně i v případě jedné choroby jako např. artrózy může užití fytoterapie zabránit nasazení doplňkových léků – např. na ochranu trávicí trubice, kterou běžná protizánětlivá léčiva poškozují.

Závěrem zdůrazněme, že každý lékař musí pro správnou léčbu svých pacientů zapojit zdravý úsudek. Ten mu pomůže nezaujatě zvolit léčbu „nejlepší“ či alespoň nejvhodnější.

Léčebné vlastnosti rostlin nejsou ani zdaleka všechny známy. Účinky rostlin stále studují vědecké týmy po celém světě. Bezpochyby jednoho dne přinesou objevy, které lidstvu zajistí ještě lepší péči a blahobyt.

Tradiční akupunktura

Jean Schatz

francouzský lékař

předseda Mezinárodní akupunkturní společnosti (*Société internationale d'acupuncture*)

místopředseda Mezinárodního sdružení tradiční čínské medicíny (*Association internationale de médecine chinoise traditionnelle*)

ředitel Evropské školy akupunktury (*Ecole européenne d'acupuncture*)

Anatomie a fyziologie po čínsku

Čínská medicína pojímá anatomii i fyziologii velmi svérázně. Způsob popisování anatomie těla a zkoumání toho, jak jednotlivé orgány a celá ústrojí vzájemně fungují, se naprosto liší od způsobů západních – a nepostrádá přitom ani špetku logiky.

Čínská medicína umožňuje porozumět příznakům onemocnění tak, že je včlení do prostředí kolem nich. Disponuje přitom jednoduchými léčebnými prostředky: vpichy jehel, pouštěním žilou, zahříváním či masáží určitých částí těla. Velmi propracované využití mají léky na rostlinné bázi, organické či minerální výtažky – čínská farmakologie je neskutečně bohatá. Řídí se ovšem principy užívanými v akupunktuře, které se zakládají na znalosti energetického schématu lidského těla.

Toto schéma můžeme přirovnat k plánku elektronického přístroje. Pokud se zařízení rozbije, přivolanému technikovi musíme dát plánek k dispozici – pokud ho nemá, nemůže přístroj opravit správně. Stejně tak bez znalosti energetického schématu člověka nelze pacienta uzdravit, jinými slovy nelze obnovit jeho narušené spoje.

Na druhou stranu, pokud schéma známe dobře, oprava – tedy uzdravení – je záležitostí jednoduchou a prostou.

Čínská anatomie a fyziologie odpovídají energetickému schématu, jež jasně vyjadřuje fungování lidského těla. Předmětem jejich zkoumání je samotné proudění energií, nikoliv popis jednotlivých částí těla, kterými prochází.

Ze starých čínských spisů se zdá, že starověká Čína znala principy západní anatomie a že její vlastní výklad je oproti čistě deskriptivní anatomii na mnohem vyšší úrovni.

Anatomie na čínský způsob je tedy anatomii energeticko-dynamickou. Stejně je tomu v případě fyziologie, jež se soustřeďuje mnohem více na pohyby zapřičiňující vylučování organických látek spíše než na látky samotné (např. moč, stolici či různé druhy sekretů). Znalost těchto přírodních produktů lidského těla se u čínského lékaře pokládá za základní a samozřejmou, proto veškerou svou pozornost soustředí už na jejich produkci. Má totiž v úmyslu nemocného vyléčit tak, že napraví tělesné pochody, které vylučování předchází.

Západní svět již dlouho těží z moderních poznatků o chemických procesech v lidském těle, v posledních desetiletích ale také poznal, jak výborně se tyto znalosti doplňují s důmyslností tradiční čínské medicíny.

Meridiány řádné a mimořádné

Lidské tělo je z čínského hlediska celek protkaný energetickými vektory. Ty se nazývají *energetické dráhy* nebo také „MAI“ či „MO“. Tvoří je *dechy*, „QI“ (také čchi), ideogram v západních zemích překládaný termínem *energie*.

Tato energetická síť je dokonale uspořádaná a z její stavby je patrné, že je tvořena

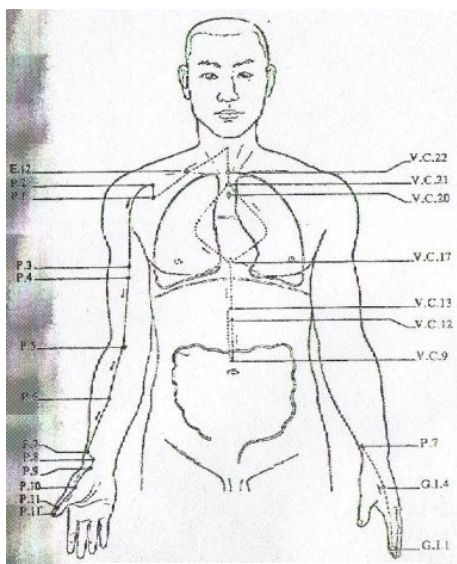

Schéma č. 1

řádnyými a mimořádnými energetickými drahami.

Řádné dráhy se také nazývají řádné meridiány. Je jich dvanáct, spojují orgány, které na Západě dobře známe, a prakticky tak odpovídají velkým soustavám orgánů lidského těla. Zmiňovanými orgány jsou játra, plíce, slezina, žaludek apod. Meridiány, které je zásobují energií, se zkráceně nazývají meridián jater, meridián žaludku atd.

Již z pouhé provázanosti těchto orgánů s meridiány je zřejmé, že pro čínskou medicínu se například činnost plic neodehrává výlučně v plicích samotných, ale také na všech místech, kudy daný meridián prochází – v tomto případě se jedná o oblast od břišní dutiny až po konce prstů horních končetin (viz schéma č. 1).

Tím se vysvětluje, proč lze v případě onemocnění (tedy když jeden z meridiánů nepracuje dostatečně) zasáhnout v rámci léčby na místě, jež je od zasaženého orgánu a jeho faktické polohy, kterou zná západní fyziologie, značně vzdálené. V tomto duchu lze léčit plicní chorobu jako např. astma malým vpichem na zápěstí, na meridiánu plic.

Protože jsou navíc jednotlivé meridiány a jejich orgány vzájemně provázané, činnost jednoho z nich ovlivňuje činnost celku. Díky tomu porozumíme, proč lze např. právě při léčbě astmatu zakročit i na noze, a to na meridiánu jater, který v denním energetickém cyklu předchází meridiánu plic (viz dále hodinový cyklus 12 meridiánů).

Laikovi se to může zdát složité, ale odborník znalý pořadí 12 hlavních meridiánů ve 24 hodinách (od pŕlnoci do pŕlnoci) pokládá tento proces za velmi logický a jednoduchý.

I západní medicína samozřejmě ví, že činnost plic není svázána pouze s daným orgánem, ale dotýká se celého těla a všech jeho tkání. V čínské medicíně dýchá ovšem i samotná kůže, což je činnost ostatně víceméně spojená se správnou funkcí jater, laboratoře uvnitř lidského těla.

Hlavní síť drah, o níž jsme stručně pojednali, je překryta ještě jednou, příčnou sítí spojující všechny hlavní meridiány. Tvoří ji *meridiány vedlejší, mimořádné*.

Jsou to dráhy zodpovědné nejenom za životnost drah hlavních, ale i za sílu celého těla. Můžeme si je představit jako „energetické vlasečnice“, které se spolu s hlavními meridiány starají o zásobování tělesného celku životní silou.

Zmiňovaný tělesný celek se ovšem neomezuje na hlavní a vedlejší meridiány a jejich náležející orgány, ale obsahuje i to, co Západ nazývá *duchem* či *myslí*. Tělo a duch či hmota a duševno jsou termíny, jež západní filosofie používá v určité dichotomii, která se naopak v Číně jeví jako arbitrární, libovolná.

V této fázi našeho pojednání je vhodné osvětlit, co můžeme označovat jako *bytí* z hlediska čínské filosofie.

Bytí po čínsku: tělo a duch

Bytí není pro Číňany založeno na rozlišování dvou složek, které jsou po většinu času ve vzájemné opozici, a z nichž jedním je tělo a druhým duch.

Pro Západ jsou duševní pochody připodobňovány ke sledu mentálních obrázků připomínající film – a stejně jako film mají za úkol nás přimět, abychom si uvědomili, co se odehrává v našem těle, ale také v tělech lidí kolem a vlastně i v přírodě, jež nás

obklopuje. Mysl je tvořena mentálními zobrazeními, neustále probíhajícími obrázky. Ty jsou doprovázeny emocemi, tedy určitým citovým zabarvením, které z nich pro nás dělá vzpomínky víceméně příjemné či nepříjemné.

Mysl netvoří jen svět mentálních obrázků s citovým odstínem, ale zahrnuje také mechanismy, které je vytváří a upozorňují nás na jejich citové zabarvení. Tyto pochody ale neznáme dokonale. Když je ovládáme bez problémů, říkáme, že jsou to mechanismy vědomé. Když se zdá, že probíhají bez našeho vědomí, nazýváme je nevědomými. Mezi nimi existuje nejasná hranice, označovaná jako podvědomí (či předvědomí). Freudovy myšlenky jsou dnes natolik známé, že je tu nebudeme blíže definovat. Nicméně vznik a rozšíření těchto myšlenek je příčinou toho, že když se dnes na Západě mluví o bytí, bere se často v potaz pouze bytí ve smyslu psychickém – a bytí samo o sobě je tedy zredukováno do jediné podoby, jež je lidskému rozumu přístupná.

Z tohoto hlediska nemůže lidské uvažování postihnout ani svět o sobě ani bytí o sobě. Lidská mysl za ním tedy neustále pokulhává, protože s lidskou zkušeností je jediné slučitelné bytí psychické.

Naproti tomu východní myšlení se obecně vykládá jako poznání, prožitek věci samé – alespoň povrchně – a široká veřejnost se chce „prokousat“ právě až k existenční podstatě těchto věcí. Dalo by se říci, že je pohání ontologický hlad.

Je nasnadě, že studium velkých západních a východních filozofií přináší důkazy o různých výjimkách a o tom, že ve východním myšlení lze najít náhledy západní, a naopak. Svědčí o tom i zkušenosti velkých západních mystiků. Nicméně na Západě panuje obecná praxe, v níž lidé sice přejímají praktiky Dálného Východu jako například jógu, ale mysl pro ně představuje systém od těla oddělený až nezávislý. Tento systém nám ovšem pomáhá uvědomit si lidské chování v jeho celku, protože psychické procesy doprovázejí tělesné postoje a ty zase přispívají k plnému vývoji psychiky. Ve zmiňovaném západním myšlení doplněném východními postoji se ovšem složka duševní stále staví do opozice ke složce tělesné, organické, která je tvořena souborem tělesných mechanismů a považována za věc o sobě. Ta je ve svém extrému nezávislá na mysli. Samozřejmě, že mezi oběma složkami existuje také hraniční pásmo, které je předmětem zkoumání věd tzv. psychosomatických. Pokud bychom se ale obrátili na veřejné mínění, zjistíme, že nakonec vždy klade větší důraz buď na tělo, nebo na mysl, ale v každém případě obě složky odděluje. A tak pro některé zájemce o jógu představuje tělo vzpurné zvíře, jež musí psychickými postupy přivést k rozumu.

Čínské myšlení, alespoň tedy to, ze kterého se zrodila akupunktura, je odlišné.

Pro ně neexistuje oddělování mysli od těla, ducha od hmoty.

Jejich teorie předkládá *sjednocující vizi* stvoření a světa. Duch, mysl, tělo, hmota a všechny látky, které tvoří prostředí kolem nás, jsou vytvořeny energií, jež Číňané nazývají „dechy“. Tato energie je velmi přehlednou množinou, o jejíchž projevech jsme se už zmiňovali v souvislosti s energetickými drahami tvořícími meridiány lidského těla.

Hmotný ráz těla odpovídá dechům, jež jsou poměrně plnější než ostatní, které tvoří ducha. Velmi obecně by se dalo říci, že duch je spojen s lehkými dechy, zatímco hmota jako např. tělo náleží dechům plnějším.

Z čínského hlediska se totiž každá existující věc projevuje jako směsice dechů, mezi nimiž ty nejlehčí jsou nejvýkonnější a mají největší vliv na příčinný řetězec událostí.

Právě lehké dechy duševní obnovují dechy plnější a hmotnější, zpozorovatelné lidským okem.

Čínská medicína tedy léčí tělo i ducha, protože jedno je s druhým svázáno. Na jednotu je kladen obrovský důraz. Jinými slovy: bytí je jedno a každé bytí tvoří jak dechy – tedy energie, tak forma – hmota.

Západní terminologie ostatně čínskému vnímání bytí neodpovídá. To se projevuje jako pohyb sil, které nejenom, že se jednotlivcem neustále prolínají od narození až po smrt, ale které ho také propojují s prostředím, v němž žije – ať už bezprostředním (vítr, chlad, teplo, vlhkost...) či vzdálenějším (slunce, měsíc, hvězdy...).

Všechny tyto projevy – jak biologické, kterými jsou životní pochody těla, tak atmosférické či astronomické, jako jsou přírodní procesy světa kolem nás – spojuje fakt, že to nejsou projevy neměnných látek uspořádaných podle určité struktury, ale jsou to projevy dynamických sil fungujících jedna v závislosti na druhé. Právě tento aspekt dokládá tvrzení, že čínská medicína se zakládá na energiích. Energie, která živí dechy, je hlavním hlediskem, které slouží jako základ zkoumání různých jevů, ať už mají charakter biologický (spadají pod medicínu) či jsou předmětem jiné vědní oblasti (např. zemědělství, astronomie aj.).

Jak věci fungují, jak se dá popsat jejich pohyb, to jsou otázky, kterými se čínská věda neustále zabývá. Když tedy mluví o celku těla a ducha, zaměřuje se ve skutečnosti na život, který v tomto celku proudí.

Bezespору neexistuje nic obtížnějšího, než slovy, jež jsou ze své podstaty statická, limitovaná a rigidní, popsat hybnou sílu všech pohybů, které oživují člověka či celý vesmír. Slova popisují situace neměnné, ustrnulé a určené – a právě určení zbavuje popisované předměty dynamiky pohybu.

Nebe a Země

V diskuzi o Nebi a Zemi by se mohlo a priori jednat o zemi, po níž šlapeme, tedy pevnou hmotu pod našima nohama, a o nebe, které se nad námi jakoby na dosah rozkládá.

V čínském myšlení je ovšem pro Nebe a Zemi zásadní jejich vzájemný vztah. Nebe existuje pro člověka jen díky Zemi a Zemi si člověk nedokáže představit bez Nebe.

Číňané odpradáva tvrdí, že „*Nebe kvoká a Země rodí* (všechny tvory)“. Nebe podle nich kvoká jako kvočna sedící na vejcích a chránící svá kuřátka a Země rodí lidi, zvířata, rostliny, hory, moře apod.

Živé bytosti (lidé, zvířata, rostliny), Nebe a Země tvoří soubor sil v nepřetržité interakci. Dynamiku těchto interakcí v jejich neustále se měnících podobách však lze popsat jen velmi obtížně. Definovat pohyb, který je oživuje, je možné jen v nahodilém výseku času a prostoru. Takovým způsobem lze popsat fáze určitého jevu tak, jak se jev projevuje ve svých po sobě následujících podobách, tedy v záblescích, jež se řetězí v čase. Tyto záblesky nicméně široká veřejnost zná pod běžně užívanými pojmy – jin a jang.

Jin a jang

Jin definuje jeden moment pohybu a jang druhý. Obecně se má za to, že v případě obou zmíněných pohybů odpovídá jin tomu jasnějšímu, jehož forma je nám přístupnější, zatímco jang se soustřeďuje na popis jemného pohybu, který dal vznik svému protějšku jin.

Když se totiž popisuje nějaký jev, je vždy detailně zachycen právě podle aspektů jin a jang: probíhající pohyb se nastiňuje ve smyslu jang a výsledek pohybu ve formě přístupné našim smyslovým ústrojím a měřicím zařízením je jin.

Jin-jangová teorie je už také vykládána prostřednictvím různých metafor, jež nabízí moderní západní věda popisující bytí jako vyjádření vzájemné transformace hmoty a energie. Samozřejmě, že z čínské perspektivy je jin-jang víc než jen jednou či dvěma logickými jazykovými sponami, které ozvlášťňují promluvu. Je to celek s existenční platností, vtisklý do bytí, pro něž je řeč jen přibližným, ale patrně nejlepším možným vyjádřením.

Přesné vysvětlení toho, co vyjadřují pojmy jin a jang, najdete v řadě publikací, které na toto téma vyšly. Vyznačují se značnou různorodostí, jíž my se ovšem v rámci tohoto textu nemůžeme věnovat.

Nám bude stačit si zapamatovat, že pokud se na Západě mluví o jin a jang ve smyslu čínského myšlení, jsou oba pojmy konkrétními realitami stejně jako jazykovými výrazy. Slavný francouzský sinolog Marcel Granet se vyjádřil tak, že to nejsou pojmy, ale spíše symboly bytí, které se správnými termíny vystihuje jen velmi obtížně.

Studium čínských textů nicméně napomohlo jejich jednoduchému používání – za předpokladu, že z nich nebudeme dělat hmotné koncepty a budeme pamatovat na to, že jin a jang náleží dynamice života, který je zároveň pohybem i *rytmem*.

Proto existuje snaha jin a jang zachytit také graficky: jang jako souvislou čáru – a jin jako čáru přerušovanou - -. Jin reprezentovaný dvěma čarami, jejichž souhrnná délka se rovná délce čáry jang, ale nelze být považován za polovinu jang. Právě cézura (či řez, rozdělení, trhlina uprostřed) dokazuje dovršení formy prostřednictvím dynamiky sil, které ji vyvolaly. Jako na ostří nože tu balancuje dovršení reálna skrze vesmírné síly, které ho zrodily a umožnily mu se hmotně projevit.

V čínském myšlení v sobě vztahy mezi jin a jang svírají reálno a toto reálno je zastoupeno a vyjádřeno pojmem Tao.

Tao

Tao se ovšem jako symbol také velmi obtížně vysvětluje:

„Tao, co se dá povědět, už není to Tao,“ (Kráľ, 1971)

což lze přeložit rovněž jako:

„TAO – o kterém lze hovořit – nemůže být to pravé, věčně neměnné TAO!“

(Zentrich, 2007)

Tao te ťing, kapitola I

Problém s vyjádřením reálna je poněkud jednodušší, pokud se vzdáme snahy interpretovat ho v jeho konečné podstatě (vlastní existenci), ale pokusíme se o interpretování jednotlivých etap jeho projevů, tedy aspektů jin a jang, které se systematicky projevují v jakémkoliv studovaném jevu.

Obtížnost s vyjádřením reálna pramení přesněji z faktu, že je v pohybu a že pouze záblesky v čase, zachycující projev jin a projev jang, mohou přinést uspokojivé poznatky o průběhu tohoto pohybu. Tradiční čínská věda se tedy snaží zaznamenat rysy reality z hlediska jin i jang, a to natolik systematickým způsobem, že bychom tento postup mohli označit za *fenomenologický*.

Je všeobecně známo, že čínské písmo tvoří ideogramy, znaky. Ty slouží jako symbolické vyjádření myšlenky. Nadto můžeme zkonstatovat, že čínské myšlení je fenomenologické i v moderním slova smyslu. To vše dodává čínským textům určitý odstup od předmětů, které popisují; určitou neutralitu respektující jejich nepopíratelnou autenticitu.

Proto je nutné využít právě myšlenkovou logiku a charakter čínského písma, aby bylo možné do západních překladů co nejpřesněji transkribovat dynamiku sil, jež pohánějí všechny tradiční čínské vědecké proudy, a zvláště potom medicínu.

Rozdělení biologických jevů do kategorie jin a kategorie jang není tedy libovolné a zbytečné, ale naopak nezbytné a vlastně povinné pro to, abychom dobře porozuměli systému čínské medicíny. Společně s další kategorizací – jenž rozděluje veškeré jevy do pěti velkých skupin podle Učení o pěti prvcích – napomáhají správnému pochopení čínských lékařských spisů, a to jak starověkých, tak novodobých.

Skutečností totiž zůstává, že kategorizace podle jin-jang a teorie o pěti prvcích, které stály u zrodu základních statí o akupunktuře, jsou ještě dnes lékaři používány a vycházejí o nich publikace po celém světě.

3. Komentář

Komentář k překladu úryvku ze sbírky statí *Les médecines différentes* (Alternativní druhy medicíny) začneme analýzou výchozího textu a implikacemi, které z ní vyplývají pro text cílový. Dále se zaměříme na problémy na jednotlivých jazykových rovinách a pojednáme také o typologii využitých překladatelských postupů, případně i posunů, pokud k nim v překladu došlo.

3.1. Překladatelská analýza

V překladatelské analýze se budeme opírat o model Christiane Nordové (1991), ale nebudeme ho následovat důsledně – jednotlivé body uvedeme ve vlastním pořadí a vlastní podobě, ty irelevantní vypustíme, některé body z intralingvistických faktorů nám budou splývat v jeden a jiné propojíme s body z druhé, extralingvistické kategorie tak, aby analýza byla podle našeho názoru logičtější.

Na úvod musíme zdůraznit, že ačkoliv se jedná o úryvek z jedné publikace, ve skutečnosti náš překlad obsáhl hned dva texty výchozí – dvě různá pojednání na různá témata a od různých autorů. A to budeme muset samozřejmě v analýze zohlednit, protože se nám tato skutečnost bude promítat do většiny jednotlivých částí analýzy.

3.1.1. Autoři

Každá kapitola ve sbírce má z tohoto důvodu své vlastní autory, kteří jsou často vysoce postavenými odborníky v daném oboru a představiteli organizací praktikujících a propagujících tyto alternativní léčebné metody. Článek pojednávající o fytoterapii byl sepsán francouzským lékařem Rogerem Moattim ve spolupráci s lékárníkem Robertem Fauronem a článek zpracovávající akupunkturu potom lékařem Jeanem Schatzem. Právě kvůli charakteru sbírky pojednání „popularizujících“ alternativní, tedy nikoliv běžné obory, bychom mohli předpokládat, že kolektiv autorů se v tomto případě – alespoň teoreticky – shoduje s vysilatelem textu (Nord 1991). Právě oni totiž mají primární zájem na tom, aby tato příručka pro širokou veřejnost vyšla, proto se domníváme, že její publikaci sami iniciovali. Tuto hypotézu ovšem nemůžeme podložit důkazy a navíc skutečností zůstává, že faktickým vysilatelem je nakladatelství Dauphin.

Mohli bychom se nicméně zamyslet, kdo by se stal vysilatelem cílového, českého textu. Jak si uvedeme ještě později, bylo by vhodné, aby se na vydání českého překladu podíleli odborníci z jednotlivých oborů, jak je tomu u originálu, a text doplnili o příklady z české reality a více ho zacílili právě na českou veřejnost. Každopádně je ale

pravděpodobné, že by za vydáním příručky v české kultuře mohlo stát sdružení organizací jako např. Česká asociace alternativní a celostní medicíny, Asociace českých aromaterapeutů, Československá SinoBiologická společnost apod.

3.1.2. Adresáti

Už tedy víme, KDO text produkuje, ovšem imperativní otázkou je, pro KOHO. Adresát totiž rozhoduje o celkové podobě a funkci textu. Již jsme naznačili, že v tomto případě je adresátem široká veřejnost, již má příručka zaujmout a informačně obohatit. Obrací se totiž primárně na ty, kteří se o dané obory do této chvíle nezajímali, a nemůžeme u nich tedy počítat se základními presupozicemi a znalostmi. Proto musí být text podán na jedné straně co nejsrozumitelnější a nejpřístupnější formou, ovšem na straně druhé má za cíl čtenáře „vzdělat“, proto jsou obě pojednání vysoce terminologicky nasycena a tyto pojmy jsou záhy vysvětleny, aby čtenář za každých okolností rozuměl.

Na tomto místě musíme nicméně upozornit na to, že tradice francouzské populárně-naučné literatury se právě v jazykové perspektivě značně odlišuje od tradice české – a závisí na lingvistickém vývoji samotném. České i francouzské texty odborné běžně pracují s výrazy cizího původu, primárně latinismy. Francouzský jazyk je na latinská slova už kvůli svému původu více „navyklý“ (řada z nich se lexikalizovala) a přebírá je i do textů odborně-popularizačních bez toho, aby byla adresátovi ztížena srozumitelnost. U české paralely tohoto funkčního stylu je ale používání latinismů nevhodné v tom, že u českého čtenáře nemůžeme předpokládat, že jim bude rozumět – proto se v cílovém textu často uchylujeme k běžně využívanému překladatelskému postupu: cizí termín zachováme, ale zároveň vysvětlíme jeho sémantiku opisem nebo vnitřní vysvětlivkou ve formě premodifikátoru či postmodifikátoru, tedy nejčastěji přívlastkem shodným či neshodným či apozicí. Např. ve výčtech *la racine de grenadier: antihelminthique* (12) – *kořen granátovníku: anthelmintikum používané k odčervení* nebo *les anti-inflammatoires – protizánětlivá antiflogistika*.

3.1.3. Funkce textu

Je zřejmé, že primární funkcí našeho textu je vzdělat, proto je klíčová funkce referenční, informativní (Jakobson 1995). Druhá významně zastoupená (zvláště v cílovém textu, jak jsme si vysvětlili výše) je funkce metalingvistická, vztahující se k výše zmiňovaným terminologickým vysvětlivkám. Důraz je kladen i na funkci konativní, protože aktivní „zapojení“ adresáta do textu je tradiční strategií těchto útvarů, která

přispívá k úspěšnému dosažení kýženého účinku celého pojednání. Velmi okrajově – primárně v prvním textu – bychom mohli uvést funkci expresivní, projevující se na lexikální rovině lehce příznakovými výrazy, jež mají text aktualizovat a adresáta pobavit a zaujmout.

3.1.4. Národní a dobová specifičnost a vyplývající realie

Velký vliv má na podobu výchozího i cílového textu faktor místní a časový. Originál byl vydán ve Francii v roce 1983. Obě tyto skutečnosti se v textu odrážejí na několika místech a způsobují více či méně závažné překážky pro překlad. Zaměřují se totiž téměř výlučně na francouzské prostředí, takže pokud je potřeba uvést nějaký případ, je to příklad z francouzské reality: *Plus près de nous, la première moitié de notre siècle connut en France de grands phytothérapeutes. Des médecins de grand renom, tels que les Prs Léon Binet, André Lemaire, le Dr Henri Leclerc et bien d'autres encore, firent faire de grands progrès à la connaissance des plantes...* (13) – *V první polovině 20. století, tedy v době relativně nedávné, se Evropa pyšnila velkými odborníky z oboru fytotherapie. Na příklad ve Francii jimi byli takoví renomovaní lékaři jako Henri Leclerc, profesoři Léon Binet a André Lemaire a mnoho dalších. Právě ti se zasloužili o velké pokroky v oblasti poznávání rostlin...* Z překladu lze vyčíst, že z hlediska funkčnosti cílového textu v českém prostředí bylo nutné v první větě přistoupit ke generalizaci, konstatování převést na evropskou úroveň (platnost tohoto tvrzení není nijak narušena) a následně kompenzovat toto vynechání ve větě druhé, kde Francii uvádíme jako jeden z příkladů. Zde by bylo vhodné text doplnit o příklady české, ale to už je příliš významný zásah do textu, který přísluší spíše editorovi, nikoliv překladateli. Proto tuto možnost uvádíme v komentáři, ale do textu ji nezapojujeme. Výše citovaný úryvek se vyznačuje i posunem časovým, kdy byla specificky zakotvená *deixe* na samém začátku věty nahrazena obecnějším tvrzením „v době relativně nedávné“, jenž je opět zcela legitimní.

Závažnější zásahy z důvodu převodu kulturně-historického představuje pasáž: *...et la plus grande partie du corps médical a réalisé que si, dans un certain nombre de cas plus ou moins sérieux, l'usage de ces médicaments nouveaux était absolument obligatoire, il existait aussi un certain nombre d'états, d'affections, pour lesquels ils s'avéraient inutiles et dangereux, la thérapeutique pouvant être constituée de remèdes beaucoup plus classiques, telles les préparations de plantes. Et, sous l'impulsion de quelques médecins (Valnet, Lapray, Duraffourd, nous-mêmes), un enseignement privé s'est créé en France et des centaines de médecins suivent maintenant ces cours avec beaucoup d'intérêt.* (14) – ...

a valná většina odborné lékařské veřejnosti došla k následujícím závěrům – užití těchto nových léčiv je v některých, více či méně závažných případech bezpodmínečně nutné, ale existují choroby, pro které jsou průmyslově vyráběné léky zbytečné až nebezpečné a jejich léčba může sestávat z léků klasických, tedy z rostlinných přípravků. V reakci na tuto situaci vznikly z podnětu některých lékařů soukromé kurzy, kde si mohou odborníci doplnit vzdělání právě v této oblasti. Takový zásah je radikální a my jsme si ho plně vědomi. Zastáváme ale ryze funkční přístup v duchu teorie skoposu, zdůrazňující orientaci na adresáta a funkci textu. Ve své výchozí podobě by úryvek narušoval koherenci celého pojednání, proto jsme se uchýlili ke generalizaci, jež je ovšem stále pravdivá – jak jsme si ověřili, i v České republice existuje řada kurzů stejného zaměření. I zde by bylo vhodné konkrétní francouzská jména substituovat českými, což by už ovšem byla pro překladatele neopodstatněná adice a proto bychom tento krok ponechali našemu fiktivnímu editorovi či redaktorovi.

A konečně k substituci francouzské reality jsme přikročili ještě v jedné situaci: *La pharmacopée française leur consacre un chapitre important, les définissant comme des préparations liquides résultant de l'action dissolvante d'un véhicule alcoolique sur des drogues végétales.* (19) – Český lékopis jim například věnuje celou kapitolu a definuje je jako tekuté přípravky obvykle získávané z usušených rostlinných nebo živočišných drog. V tomto případě jsme nejenom nahradili domácí analogií, ale z tohoto ekvivalentního spisu jsme také převzali definici uvedenou v druhé části souvětí (proto nemusí přesně odpovídat definici francouzské).

3.1.5. Koheze, koherence

Výchozí texty jsou kohezní a koherentní, ačkoliv nezdá se, že jsme postrádali logický konektor, který by po sobě následující myšlenky srozumitelněji provázal. Vysvětlením by mohl být fakt, že autoři textu nejsou spisovatelé, ale lékaři, a proto jejich pojednání mohou trpět drobnými lingvistickými nedostatky; druhou možností je potom skutečnost, že tyto situace pramení ze systémových rozdílů obou jazyků a proto se nám zdají nevhodné, ačkoliv pro rodilé mluvčí jsou naprosto dostačující. V cílovém textu jsme proto tyto nejasné pasáže doplňovali konjunkcemi, partikulemi či jinými konektory, jejichž přítomnost v textu je pro český jazyk přirozená. Jako příklady méně závažné lze citovat: *Les essences diffusent particulièrement à travers la peau, et comme de nouvelles présentations de médicaments allopathiques par voie externe qui ont fait faire de grands progrès (comme en cardiologie ou en gynécologie), la phytothérapie a vu naître également*

une présentation plus récente : les phytols, très concentrés en principes actifs et qui sont un appoint considérable à la voie interne d'administration. (22) – Esence se totiž rozšiřují primárně přes kůži. Ovšem ve stejné době, kdy se v alopaii objevily nové, revoluční léky k vnějšmu užití (zvláště v kardiologii a gynekologii), byla ve fytoterapii také uvedena nová skupina látek – fytoly, velmi bohaté na aktivní složky a příznivě působící naopak při užití vnitřním. V druhém případě kohezi podpořila i syntax (o té detailněji v části 3.2.3. Syntax a výstavba textu).

Na několika místech jsme ovšem museli sdělení doplnit celou větou, aby se udržela logická návaznost: *Tout d'abord, cela va de soi, il faut que les médecins qui la pratiquent soient bien au courant des présentations dont ils peuvent disposer, de la posologie exacte qu'ils doivent prescrire selon les cas. Cela peut paraître évident, mais actuellement la phytothérapie clinique n'est plus enseignée dans les facultés de médecine. Certains médecins ont pris la relève pour suppléer à cette carence et donner des cours réguliers à des élèves (médecins et pharmaciens) de plus en plus nombreux. Ils doivent également savoir que...* (16) – *Je zřejmé, že lékaři praktikující fytoterapii musí mít v první řadě dobrý přehled o škále přípravků, s nimiž mohou pracovat, a o přesném dávkování, které je nutno v konkrétních případech předepsat. To se může jevit jako samozřejmost, ale faktem zůstává, že klinická fytoterapie se dnes na lékařských fakultách běžně nevyučuje. Toto hluché místo se rozhodli pro zájemce (z řad lékařů i lékárníků) vyplnit někteří odborníci, kteří osobně vedou fytoterapeutické kurzy pro stále větší počet uchazečů. A co musí lékaři ještě znát? Musí vědět, že... Tento dlouhý úryvek uvádíme proto, abychom ilustrovali, jak velká textová plocha může oddělovat dva koreferenční subjekty (v originálu podtržené) – a jak se autoři od digrese navracejí k hlavnímu tématu bez jakéhokoliv zlogičtujícího konektoru. V cílovém textu by nám takový neopodstatněný přechod připadal nevhodný, navíc by patrně došlo k sémantickému posunu v subjektu. Proto volíme adici celé věty, která má navíc formu řečnické otázky zapojující adresáta a měnící ilokuční platnost výpovědi.*

Ještě dalším příkladem, kde je z našeho hlediska text nutné upravit do podoby logičtější, je odstavec pod nadpisem Hydroláty: *Les principes volatils de poudre végétale ou de parties de plantes, sont entraînés par distillation. Ils sont beaucoup plus odoriférants que les alcoolats. (19-20) – Parní destilací jsou extrahovány těkavé složky rostlinných prášků a částí čerstvých rostlin. Produktem tohoto procesu je kromě éterického oleje také hydrolát, květová voda. Je mnohem aromatičtější než alkoholový destilát. Zde subjekt druhé věty zmatečně odkazuje k titulku a ne subjektu předcházejícímu, a navíc není*

jasné, co tedy hydroláty jsou. Z tohoto důvodu odstavec zlogičtujeme krátkou vysvětlující adicí.

A ačkoliv jsme si nebezpečí intelektualizace – nežádoucího zlogičťování textu a formálního vyjadřování syntaktických vztahů – dobře vědomi (Levý 1971), domníváme se, že v populárně-naučných textech je takový postup na rozdíl od děl uměleckých obhajitelný, protože funkce tu má nad formou výsadní postavení.

3.1.6. Makrostruktura

Z hlediska makrostruktury mají oba výchozí texty podobnou formu. Pod hlavním nadpisem jsou uvedena jména autorů i s jejich prestižními funkcemi a následuje samotný text rozdělený do menších úseků s podkapitolami. Ty mají ve druhém příspěvku podobu jednoduchou (většinou dvojice termínů), v pojednání prvním jsou nápaditější (otázka, bohatší nominální fráze). První text také navíc pracuje s grafickou stránkou – vytváří formálně specifické výčty, časté odstavce apod. Všechny tyto aspekty jsme v překladu zachovali. Výjimku tvoří snad jenom část *Les alcoolatures: Sont obtenues par macération de plantes fraîches dans l'alcool*. (19) Pro tento pojem jsme nenašli žádný český ekvivalent, a protože se prakticky jedná o tinkturu, zrušili jsme nadpis a definici přesunuli jako samostatný odstavec právě k předcházející kategorii: *Existují také tinktury z čerstvých rostlin, postup výroby je stejný*.

Druhou stať doplňuje pro tento typ textu typický neverbální prvek (Nordová 1991) – obrázek schématu lidského těla, který umístíme do textu k místu, kde se o něm hovoří.

Nyní se budeme zabývat jednotlivými jazykovými rovinami a problémy, se kterými jsme se v jejich rámci setkali.

3.2. Problémy na jednotlivých jazykových rovinách

3.2.1. Ortografie

Ačkoliv se tradičně jako samostatná jazyková rovina nevyčleňuje, kvůli přehlednosti pojednáme o této problematice odděleně. V obou textech se totiž vyskytly mnohé případy, kdy bylo nutné cizí pojmy a vlastní jména upravit podle pravidel české ortografie a fonetiky. Týkalo se to (v prvním textu) primárně osobních jmen řeckého a latinského původu (*Theophrastos, Paracelsus*), vyznačujících se mimo jiné zvláštní deklinací, ale také jmen obecných, tzv. zdomácnělých slov přejatých (*antihelminthique – anthelmintika*). V druhém textu se potom jednalo o dohledání správné české transkripce čínských ideogramů (*yin/yang – jin/jang, Daodejing – Tao te ťing*).

Rádi bychom také okomentovali použití majuskulí pro pojmy *le Ciel et la Terre* (str. 41), tedy *Nebe a Země*. Víme, že je to volba pro český úzus netradiční, ale máme na její obhajobu hned několik argumentů. Zprvé lze druhý pojem psát s minuskulí i majuskulí a je obtížné rozhodnout, jakému konceptu se čínský termín blíží více; zadruhé jsou oba pojmy rovnocennými termíny, a nebylo by proto šťastné psát je každý jinak; a zatřetí, většina publikací, které jsme prostudovali, píše oba výrazy s majuskulí.

3.2.2. Lexikum

Odborné texty, ať už čistě vědecké či popularizační, jsou psány spisovným jazykem, ne jinak je tomu u našeho originálu. Jak už jsme zmínili na začátku, z žánrově-stylistických norem vyplývá, že důraz je kladen na přesnost, proto jsou oba texty vysoce terminologicky nasyceny. Jedná se primárně o termíny

fytoterapeutické (*řečník terebintový, mateřská tinktura, odvar, Conyza canadensis*),
medicínské (*syntetické léky, diagnostika, diuretika, kardiologie, funkční poruchy*),
historické (*sumerská civilizace, klínové písmo*) a
filosofické (*bytí, duch, mysl, svět o sobě*).

Termíny se tu stávají i v jiných kontextech obyčejná slova jako *bylinný čaj, sušená směs* či *rostliny*. U posledního pojmu je nutné dbát na přesnost, protože ačkoliv lidová tradice velí užití „bylin“, v našem pojednání by takový překlad nebyl správný – ve fytoterapii jsou využívány i stromy a keře, proto je vhodné pracovat s hyperonymem „*rostliny*“.

Překlad názvů rostlin nebyl vždy bez komplikací. Pokud výchozí text neuváděl latinský název a francouzský termín ve slovníku zanesen nebyl (jednalo se často o lidový název rostliny vycházející z jejího oficiálního „přídomku“ – např. *Pistachier térébinthe* -> *le térébinthe; le séné*), dohledali jsme nejdříve právě latinský ekvivalent (*Pistacia terebinthus; Senna alexandrina*) a posléze se snažili najít český název dané rostliny (*řečík terebintový; senna*). V cílovém textu následně uvádíme pouze termín český – latinský ekvivalent umístíme do závorky tam, kde ho má z důvodu zachování absolutní jasnosti i originál (v sekci konkrétních „receptů“).

Jak už jsme vysvětlovali, pro překlad medicínských termínů cizího původu jsme volili strategii ponechání termínu a jeho vysvětlení „ekonomickou“ vnitřní vysvětlivkou tak, abychom si byli jisti, že čtenář porozuměl, ale text se přehnaně neprodlužoval. Vytváří se tak určité pleonasmy, jež jsou ovšem pro tento žánr nezbytné: *le chanvre indien, le pavot, la mandragore : sédatifs et spasmolytiques* (12) – *konopí indické, mák,*

mandragora: sedativa a spasmolytika uvolňující křeče; Dans la prévention de l'athérosclérose... (25) – Fytoterapie je také užitečná při prevenci aterosklerózy (kornatění tepen); Or lorsque l'on associe plusieurs médicaments, les risques de iatrogénèse augmentent. (31) – Při použití více léčiv najednou ovšem stoupá riziko iatrogénie, poškození zdraví následkem léků samotných.

V části věnované čínské filosofii byl překlad náročný nejen z povahy tématu samotného, ale i kvůli tomu, že výchozí text často pracoval s výrazy abstraktními, jak je pro francouzský jazyk ostatně typické, a s terminologií, jež se nezdála ustálená a neodpovídala konceptům, které si s danými pojmy západní filosofie většinou spojuje. Museli jsme proto nastudovat řadu jiných publikací (domácí i překladové odborné prózy) zabývajících se tímto oborem, abychom jednotlivým pojmům dobře porozuměli a přeložili je z našeho hlediska co nejpřesněji. V případě skutečného vydání by samozřejmě bylo nezbytné dát text zkorigovat odborníkovi z oboru.

Zmínit bychom měli ještě situaci, kdy pro francouzský termín neexistuje český ekvivalent. První příklad spadá právě ještě do kategorie východních konceptů: *pour celui qui connaît l'enchaînement des 12 méridiens principaux au cours du nyctémère (36) - odborník znalý pořadí 12 hlavních meridiánů ve 24 hodinách (od půlnoci do půlnoci).* Termín *nyctémère* (někdy také *nycthémère*) má ve výchozím textu odkaz na poznámku pod čarou, kde je vysvětlen, takže je jasné, že je cizím pojmem i pro původní adresáty. Jeho překlad se nám v češtině nepodařilo dohledat, ale vysvětlili jsme ho jednoduchým a ekonomickým opisem.

Druhým příkladem je pojem *le nébulisat*. *Nebulizaci* jako proces český jazyk zná, jedná se o druh inhalace předepisované pacientům s plicními chorobami; používá se dokonce derivovaný výraz *nebulizátor* označující přístroj pro nebulizaci. Nikde se ovšem nepíše o produktu, který se získává během nebulizace rostliny. Opisovat ho složitou frází „prášek získaný nebulizací“ by nebylo vhodné nejenom pro její neflexibilitu, ale i délku (v textu se několikrát opakuje). A protože je evidentní, že derivace vytvářet lze, zvolili jsme neologismus *nebulizovaný prášek/výtažek*.

Vedle odborné terminologie se v obou výchozích textech vyskytly i výrazy a obraty neutrální nebo jen lehce expresivní, které jsme v překladu aktualizovali převedením na frazém nebo jsme je intenzifikovali a vytvořili z nich slova plně příznaková, upozorňující svou podobou na to, že se jedná o texty popularizačně-odborné. Zmiňované výrazy nenarušují nijak kontinuitu textu a vnášejí do něj atraktivní „ozvláštnění“. Jmenujme např.: *...la première moitié de notre siècle connut en France de grands*

*phytothérapeutes. (13) – V první polovině 20. století (...) se Evropa pyšnila velkými odborníky z oboru fytotherapie.; Et, en fait, devant ces médicaments si actifs que l'on trouvait tout prêts dans les pharmacies...(14) – A vzhledem k těmto účinným lékům, které byly k dostání v každé lékárně...; *Cela peut paraître évident, mais actuellement la phytothérapie clinique n'est plus enseignée dans les facultés de médecine. Certains médecins ont pris la relève pour suppléer à cette carence et donner des cours réguliers à des élèves (médecins et pharmaciens)... (16) – To se může jevit jako samozřejmost, ale faktem zůstává, že klinická fytotherapie se dnes na lékařských fakultách běžně nevyučuje. Toto hluché místo se rozhodli pro zájemce (z řad lékařů i lékárníků) vyplnit někteří odborníci...; Enfin certaines affections (...) connaissent de très bons résultats... (25) – A fytotherapie se výborně osvědčila i v případě takových chorob...; *La médecine chinoise a une « anatomie » et une « physiologie » spécifiques. La manière de décrire l'anatomie du corps (...) est totalement différente de l'anatomie et de la physiologie occidentale, tout en n'en restant pas moins parfaitement cohérente. (32) – Čínská medicína pojímá anatomii i fyziologii velmi svěrázně. Způsob popisování anatomie těla (...) se naprosto liší od způsobů západních – a nepostrádá přitom ani špetku logiky.; Le corps humain, pour un Chinois, se présente comme un ensemble énergétique vécotorisé. (34) – Lidské tělo je z čínského hlediska celek protkaný energetickými vektory.***

Tyto příklady také kompenzují situace jako: *Les traitements locaux avec les gels de plantes ont donné des résultats très intéressants sur les « culottes de cheval », etc. (25)* Pro tento hovorový výraz jsme našli ekvivalenty příliš expresivní až vulgární, které se přičily funkci našeho textu. Proto jsme museli vysvětlit opisem a toto místo prakticky nivelizovat: *Lokální terapie rostlinným gelem navíc příznivě působí na nahromaděný tuk na bocích a hýždích apod.* Druhým případem, kdy jsme bohužel nenašli ekvivalentní idiom, je: *Il y a encore une zone entre chien et loup (38) – Mezi nimi existuje nejasná hranice...* a i toto kompenzujeme jinde.

Specifickými případy této kategorie jsou názvy podkapitol v prvním výchozím textu, jak už bylo naznačeno v diskuzi o makrostruktuře. Protože sám komunikát je v těchto názvech celkem inventivní a příznakovost se v něm nezřídka projevuje (viz výše), modifikovali jsme dva z nich do podoby atraktivnější pro čtenáře: *Une médication précise* jsme zachovali klíčový sém „přesnosti“, ale verbalizovali na lehce záhadné „*Na přesnosti záleží*“, po jehož přečtení má čtenář chuť číst dál a dozvědět se, o čem je řeč. Zajímavější formu jsme dali také nadpisu *Quelques exemples de prescriptions*, který by v českém jazyce vyzníval příliš nominálně a těžkopádně, proto přeměňujeme na frázi „*A nyní několik*

prédpisů z praxe...“, v níž sice dochází k elizi verba, nicméně je v ní verbum implikováno a dynamičnost podporuje i výpustka na konci.

Další příklady spojené s lexikem, zejména konkretizaci a generalizaci, si uvedeme v části věnované překladatelským postupům.

3.2.3. Syntax a výstavba textu

Výchozí texty se vyznačují dlouhými, často složitými souvětími, jež jsou danému žánru vlastní. Jsou to větné celky velmi kondenzované, a to zvláště díky přítomnosti nominálních a polovětných vazeb. Ty pro češtinu nejsou přirozené, nezřídka ani možné, proto jsme museli vazby opakovaně verbalizovat a větnou strukturu obecně rozvolňovat. Toho jsme dosáhli převedením části věty na větu vedlejší jako např.: *L'étude des différentes époques montre l'intérêt apporté de tout temps aux plantes.* (12) – *Studium různých období jasně prokazuje, jak velký význam rostlinám celá historie připisovala.*; *La médecine chinoise permet de comprendre les symptômes du malade en les intégrant à leur environnement.* (32) – *Čínská medicína umožňuje porozumět příznakům onemocnění tak, že je včlení do prostředí kolem nich.* Na dalším příkladu dokládáme kromě dekondenzace také zmiňovanou verbalizaci: *Sinon, dans l'ensemble, bien manipulées par des médecins phytothérapeutes expérimentées, les plantes donnent...* (16) – *Obecně lze ovšem říci, že pokud rostlinné léky připravují zkušení fytoterapeutové, má taková léčba...*

Jindy bylo potřeba souvětí rozdělit do dvou samostatných celků. Pokud byl ale vztah mezi oběma celky velmi úzký, volili jsme jejich „propojení“ přes středník: *Ces teintures-mères correspondent au 10e de leur poids de drogue déshydratée à l'exception de la T.M. de souci (calendula) qui correspond au 20e.* (19) – *Mateřské tinktury odpovídají desetíně váhy drogy v dehydratovaném stavu; výjimku tvoří mateřská tinktura z měsíčku (calenduly) odpovídající dvacetině.* Pro přehlednější členění a mírnou dekondenzaci textu jsme využili i jiných interpunkčních znamének, např.: *Ainsi s'explique qu'en cas de maladie, c'est-à-dire quand le fonctionnement d'un de ces méridiens est déficient, on peut intervenir, pour guérir le malade, dans un endroit...* (36) – *Tím se vysvětluje, proč lze v případě onemocnění (tedy když jeden z meridiánů nepracuje dostatečně) zasáhnout v rámci léčby na místě...*

V ostatních případech jsme souvětí rozdělili do dvou či více samostatných vět: *Tout simplement, l'essor considérable qu'a connu l'industrie pharmaceutique, grâce aux découvertes majeures...* (14) – *Odpověď je jednoduchá – došlo k značnému rozkvětu farmaceutického průmyslu. Tomu napomohly významné lékařské objevy...* I v cílovém

textu mohou být nově upravená souvětí podřadná a komplexní: *Malheureusement, utilisés parfois à tort et à travers, surtout par les malades faisant souvent une auto-médication intempestive et mal réglée, ces médicaments ont donné lieu à un certain nombre de réactions secondaires parfois graves.* (21) – *Bohužel se tyto léky ale také používaly a používají nesprávně a nerozvážně – zvláště samotnými pacienty, kteří si je „ordinují“ sami, nevhodně a špatně. Proto se u nich vyskytlo určité množství vedlejších účinků, a to i závažných.*

Všechna pravidla mají svoje výjimky, proto se i v našem cílovém textu najde souvětí, v němž dochází k ještě vyšší kondenzaci, než je tomu v originálu. *Des vestiges de l'époque sumérienne (3000 ans environs av. J.-C.) ont été découverts. Il s'agit de tablettes d'argile gravées de signes cunéiformes qui nous renseignent sur la manière de soigner de cette époque.* (12) – *Ku příkladu mezi objevenými pozůstatky sumerské civilizace (z období kolem roku 3000 př. n. l.) se vyskytují hliněné destičky, na nichž je vyrytým klínovým písmem popsána tehdejší metoda léčení. Stejně tak jsme nejen rozdělovali souvětí do několika vět, ale spojovali jsme krátké věty do souvětí (i když se prakticky jedná o pouhou juxtapozici dvou vět hlavních): *La phytothérapie est la méthode de soins la plus ancienne. Elle est née avec le premier homme.* (12) – *Fytoterapie je nejstarším způsobem léčby, zrodila se společně s prvním člověkem.**

Syntax je spojena s funkční výpovědní perspektivou, která udává její podobu. Francouzský jazyk pracuje se specifickými jazykovými prostředky, které ovlivňují téma a réma a na něž si překladatel musí dát pozor. Je to např. použití pasíva verba a převedení objektu na místo subjektu a do rematické pozice: *De nombreux livres se sont proposés pour expliciter ce que recouvrent les notions de yin et de yang, mais nous ne pouvons, dans le cadre de ce texte, prendre à notre compte la multiplicité de leurs exposés.* (43) – *Přesné vysvětlení toho, co vyjadřují pojmy jin a jang, najdete v řadě publikací, které na toto téma vyšly. Vyznačují se značnou různorodostí, jíž my se ovšem v rámci tohoto textu nemůžeme věnovat. Dalším častým prostředkem francouzské syntaxe jsou vytýkací, rematické konstrukce: *Ce qui donne l'unité à toutes ces manifestations, qu'elles soient biologiques comme la vie du corps ou atmosphériques comme les conditions de l'environnement, c'est qu'elles sont expression non pas de matériaux statiques...* (40-41) – *Všechny tyto projevy – jak biologické, kterými jsou životní pochody těla, tak atmosférické či astronomické, jako jsou přírodní procesy světa kolem nás – spojuje fakt, že to nejsou projevy neměnných látek...* Jindy pro označení rématu stačí pouze užití neurčitého členu, ačkoliv se nominální fráze nachází na pozici tematické: *De nombreuses cystites relèvent également de la phyto-**

aromathérapie. (25) – Fyto-aromaterapie rovněž pomáhá při početných případech cystitidy, zánětu močového měchýře. V tomto případě nám ovšem mohlo napovědět také průběžné téma (Čechová 2000) a požadavky textové výstavby.

Celý dlouhý úsek od předposledního odstavce na straně 24 po konec strany 25 v originálu má skutečně jedno průběžné téma, ať už explicitní nebo naznačené – je jím fytotherapeutická léčba. Na to musíme při překladu pečlivě dbát, protože textová výstavba je vždy konečnou instancí, která by měla rozhodnout, které prostředky zvolíme. Rozhoduje i na začátcích dvou odstavců na str. 13 originálu: *Les médecines grecque et romaine sont également très riches en prescriptions phytothérapeutiques. (...) Le Moyen Age sut mettre en valeur les grands héritages légués par les générations antérieures. – Léčivé rostliny hojně předepisovali rovněž řečtí a římsští lékaři. (...) Velká dědictví předcházejících generací uměl dobře zhodnotit středověk.*

V následujícím případě nám textová výstavba rovněž napomohla vyhnout se opakování a na místo redundantního synonyma použít v další větě anafory: *Leurs propriétés sont connues depuis des milliers d'années. [konec odstavce] De nombreux travaux sont venus par la suite confirmer l'action des H.E. (20) – Tyto účinky jsou známy už tisíce let. Potvrzují je také početné vědecké práce. Dalším příkladem je: Pour conclure, il faut surtout insister sur le bon sens que doit déployer le médecin pour soigner ses patients. Ce bon sens lui permettra, sans parti pris, le choix... (31) – Závěrem zdůrazněme, že každý lékař musí pro správnou léčbu svých pacientů zapojit zdravý úsudek. Ten mu pomůže nezaujatě zvolit... Systémové rozdíly mezi jazyky a odlišná funkční výpovědní perspektiva zapříčinily přesun rématu na samý konec věty, proto není nutné ho opakovat a v cílovém textu stačí anafora ve formě ukazovacího pronomina.*

S anaforamí pracuje samozřejmě i text výchozí, ovšem nutno podotknout, že stejně jako tomu bylo opačným směrem, text cílový nemusí (a často nemůže) tyto prostředky zachovat: *Nous venons de passer en revue les formes galéniques les plus courantes que peut utiliser le médecin. Mais il peut également en employer une très connue... (22) – Udělali jsme si přehled nejběžnějších galenických preparátů, jež jsou lékaři k dispozici. Ten ale má možnost zvolit ještě jeden velmi známý prostředek...*

Pro textovou výstavbu je důležitá homogenost a jednotnost. Může se ovšem stát, že výchozí text není z tohoto hlediska bezchybný (na některé nedostatky jsme ostatně narazili již na ostatních rovinách) a překladatel potom stojí před rozhodnutím, zda komunikát – respektive jeho překlad – „opravit“ a vylepšit. My jsme před tuto otázku byli postaveni v části věnované praktickým příkladům chorob a jejich fytotherapeutických řešení

(v originálu od str. 27). Každý příklad je sice oddělen od zbytku textu a je označen číslem v kurzívě, ale je výrazně nejednotný, co se týče úvodního popisu choroby. První příklad je stručný a heslovitý, ve druhém se autor rozepisuje do celých vět a třetí má jako celý úvodní odstavec pouhý jeden termín a po něm následuje dlouhý rozbor. Taková nejednotnost je podle našeho soudu příliš rušivá. Pokud bychom se nacházeli v reálné situaci, konzultovali bychom problém se zadavatelem (resp. redaktorem či editorem) a jeho pokyny se řídili. Momentálně takovou možnost nemáme, takže jsme k úpravě přistoupili s tím, že své motivy osvětlíme právě v komentáři. K samotnému úryvku: bylo obtížné najít takové řešení, které by do struktury textu zasahovalo co nejméně a zároveň plnilo svou sjednocující úlohu. Nakonec jsme vyšli z příkladu číslo tři, který měl v hlavičce pouze nadpis specifikující oblast, do níž choroba spadá, a stejné nadpisy jsme vytvořili i pro všechny zbývající případy.

3.2.4. Styl

Výchozí texty – zvláště ten první – jsou zajímavé tím, že se vyznačují značnou směsicí slohotvorných postupů. Takové střídání formy textu má pravděpodobně za cíl komunikát učinit atraktivnějším a neztratit čtenářovu pozornost. Kromě postupu výkladového, patrně nejfrekventovanějšího v těchto typech textů, je proto zastoupen i popis (jak statický a velmi heslovitý popis zdravotního problému a jeho řešení, fytotherapeutického receptu, tak rovněž dynamický popis pracovního postupu, přípravy nálevu a odvaru) a text nese i znaky vyprávění a úvahy (řečnické otázky).

Vyjáďřeme se nyní ke vztahu autor-adresát. Francouzská a česká tradice jsou v tomto případě podobné, obě používají tzv. inkluzivní plurál, který zapojuje adresáta do promluvy a navozuje dojem empatičnosti ze strany autora. V imperativech navíc působí slušněji než druhá osoba plurálu. Ta se jako jeden z mála případů vyskytla na str. 15 originálu: *Mais attention! ne nous faites pas dire ce que nous n'avons pas dit. – Ale pozor! Nedomýšlejme si, co tu nebylo řečeno.* Použití imperativu druhé osoby plurálu by se nám v cílovém textu zdálo příliš silné, navíc jako jediný tvar svého druhu v textu působí intenzivněji, než bylo patrně zamýšleno, proto jsme zvolili opět první osobu plurálu. Není to ovšem jediná „nedůslednost“ narušující uniformitu originálu – asi dvakrát autor zapomene na zvolenou strategii a použije první osoby singuláru, která celý ko-text naruší a působí zmatečně i z toho důvodu, že ačkoliv je hlavním autorem prvního komunikátu Roger Moatti, psal ho ve spolupráci s lékárníkem Fauronem, a proto by měl užití plurálu pečlivě dodržovat.

Francouzský jazyk často pracuje také s neurčitým pronominem *on*, jež má mnohostranné využití a lze ho použít jako označení všeobecného činitele, v situacích, kdy se autor chce vyhnout explicitaci agentu, a může také zastupovat snad všechny ostatní osoby (potom se ovšem pohybuje v různých rejstřících). Pro ilustraci si uveďme jen několik příkladů: *Et en réalité, si on ne connaît pas plus le terme de phytothérapie...* (11) – *Důvod, proč dnes fytoterapii jako termín nikdo nezná...* ; *On a pu dénombrer près de deux cent cinquante plantes...* (12) – *V této době již lidé uměli pojmenovat na dvě stě padesát různých druhů rostlin...; Cependant, après une vingtaine d'années de prescriptions et d'expérience de ces médicaments, on a commencé à se rendre compte de certains effets...* (14) – *Nicméně po zhruba dvaceti letech předepisování syntetických léků a získávání zkušeností lékaři pomalu odhalili jejich vedlejší účinky...* ; *Signalons que dans certains cas, on peut avoir recours à un examen de laboratoire...* (21) – *Upozorněme, že v určitých případech lze využít možnosti laboratorní analýzy...* Z úryvků je jasné, že v našem případě autoři neurčité pronominum využívali standardně a podle norem spisovného jazyka – cílový text musel v těchto situacích často konkretizovat. Jediným jeho specifickým užitím je část popisující přípravu nálevu/odvaru, kde se jedná o klasický recept a pronominum *on* v něm má stejnou funkci, jako jeho paralela v české tradici – první osoba plurálu. Snad jediným případem, kdy jsme neurčité *on* převedli na konkrétní osobní pronominum, je druhý odstavec na str. 27 originálu: *On peut vouloir soigner une petit toux... – Jako laik se totiž můžete snažit vyléčit lehký kašel...* Inkluzivní plurál nepřipadá v úvahu a druhá osoba plurálu vhodně navazuje kontakt se čtenářem – což je v této části zásadní, protože autor na pacienty apeluje, aby svůj zdravotní stav vždy konzultovali s lékařem.

Ke stylu bychom mohli přiřadit také využití jiných než jazykových prostředků. Nemyslíme tím pouze práci s grafikou – o tu se oba texty snaží zvýrazňováním klíčových výrazů v textu, nadpisů a podnadpisů, ale také obecným rozmístěním textu (častým rozdělováním na odstavce, pokud chtějí něco zdůraznit či zpřehlednit apod.). Druhý výchozí text o akupunktuře ovšem využívá ještě dalšího velmi oblíbeného prostředku apelujícího na vizuální stránku – obrázků, nákresů a schémat. Ty přispívají k ještě větší názornosti a přístupnosti laickému čtenářstvu. První text je ale postrádá (patrně z finančních důvodů), a proto by se v českém vydání mohlo uvažovat o doplnění barevnými fotografiemi či obrázky různých rostlin – v současné konkurenci by černobílá publikace na trhu těžko obstála.

3.3. Reálie

Reálie už jsme zčásti komentovali v sekci 3.1.4. Národní a dobová specifická a vyplývající reálie, kde se jednalo o reálie kladoucí na překladatele nároky z hlediska místního a časového posunu druhotné komunikace, tedy vzniku cílového textu. Nyní se vyjádříme ještě k dalším elementům spadajícím do této kategorie, které se v komunikátu objevily.

Hned na samém úvodu obou výchozích textů jsou to názvy organizací, jimž předsedají nebo v nichž zastávají význačné funkce autoři příspěvků. Základním postupem pro převod těchto názvů je samozřejmě dohledání oficiálního překladu v cílovém jazyce. Pokud takový překlad neexistuje – jak tomu bylo ve všech našich případech – překladatel se musí rozhodnout, zda název vysvětlí neformálním opisem s tím, že se bude jednat o obecné označení instituce a ne její formální název (vše bude uvedeno minuskulemi), nebo zda název přeloží a bude ho vydávat za oficiální a platný. V obou případech je každopádně na místě do závorky uvést oficiální název v cizím jazyce. Zvolit mezi oběma variantami překladateli pomůže nejenom žánr textu, ale i samotný kontext. V našem případě, kdy tyto instituce nejsou přímo součástí textu, ale slouží jako takový medailonek autora přímo pod jeho jménem, by dle našeho názoru opis působil nevhodně až nedůvěryhodně, proto jsme se rozhodli názvy přeložit s majuskulemi a vydávat je za překlad oficiální. V závěsu za nimi nicméně uvádíme plné názvy v originále, aby si je čtenář mohl případně dohledat.

Další aspekt, nad kterým bychom se mohli pozastavit, jsou uvedené funkce autorů – v současnosti již samozřejmě neplatné. Zde jsme se rozhodli na časový posun nebrat zřetel, protože pro nás zásadní je, že tyto funkce vykonávali a jsou jimi proslavení. Připojení přívlastku „bývalý“ by opět působilo diskreditačně – řešení by mohly přinést minibiografie hlavních autorů např. na obálce knihy, jak je tomu dnes běžné. A konečně – Roger Moatti i Jean Schatz mají před svým jménem titul *docteur*, v textu má před jménem zkratku *dr.* také Henri Leclerc. Nahradit výraz jeho českým ekvivalentem není pro český úzus ani v jedné z daných situací únosné, samozřejmě nepřichází v úvahu ani substituce domácím analogickým titulem, proto v medailoncích uvádíme tuto informaci až na dalším řádku pod jménem a v textu ji také od jména oddělujeme.

Dalšími reáliemi ve druhém výchozím textu jsou citace. Ty jsme museli řešit dvojitým způsobem. První citací je tvrzení přejeté z lidové slovesnosti: *Le Ciel couve et la Terre porte*. Žádný již existující překlad se nám nepodařilo najít, ačkoliv jsme prostudovali nejednu sbírku čínského mudrosloví, proto jsme se museli uchýlit k překladu vlastnímu:

„*Nebe kvoká a Země rodí.*“ Ten byl neobyčejně náročný, protože výchozí text tu využívá formální blízkosti verb *couver* a *couvrir* a cílový jazyk takovou možností nedisponuje. Museli jsme tedy zvolit, jaké verbum se budeme snažit sémanticky převést. A protože v citaci stojí *couver*, snažili jsme najít jeho nejvhodnější překlad. Jako negativum nakonec vybraného *kvokat* lze považovat pravděpodobnost, že mladší čtenáři pravý význam verba nebudou znát. Druhá možnost *sedět na vejcích* je ovšem příliš dlouhá a explicitní „vejce“ jsou v tomto případě zavádějící. Proto jsme se rozhodli pro „*Nebe kvoká*“, které nám také dokonale symetricky zachovává paralelu s druhou částí tvrzení.

Druhou citaci jsme řešili odlišně. Nachází se na samém konci celého překladu, pod nadpisem poslední kapitoly: « *La voie (dao) qu'on énonce, n'est pas la Voie (Dao) » qu'on peut encore traduire : « La voie (dao) qui peut s'énoncer, n'est pas la Voie (Dao) authentique »*. Citát pochází z úvodu knihy Tao te t'ing, která má v českém jazyce více než jedenáct překladů. Nahlédli jsme asi do čtyř nejznámějších a nakonec zvolili kombinaci dvou, které nejvíce odpovídají překladům francouzským. První, velmi věrný překlad pochází od sinologa Oldřicha Krále a druhý, úmyslně více interpretativní (a patrně nejnovější) vyhotovil Josef A. Zentrich. (Jeho překlad je také doplněn zajímavým komentářem, v němž vysvětluje svou překladatelskou strategii a pojednává o předcházejících vydáních.) V našem řešení tedy citujeme oba a pro jasnost záhy uvádíme autorství v závorce:

„*Tao, co se dá povědět, už není to Tao,*“ (Kráal, 1971)

což můžeme přeložit jako:

„*TAO – o kterém lze hovořit – nemůže být to pravé, věčně neměnné TAO!*“ (Zentrich, 2007)

3.4. Překladatelské postupy

Metodu překladu a jednotlivé postupy jsme volili tak, aby vznikl text funkčně ekvivalentní komunikátu. Některé strategie překladatelských řešení jsme si popsali již v rámci problematických pasáží na jazykových rovinách, nyní si je všechny zrekapitulujeme.

3.4.1. Lexikální

Jedním z překladatelských postupů na úrovni lexika je **transliterace**, kterou jsme byli nuceni zohlednit i my, protože každý jazyk založený na bázi latinky přepisuje ovšem čínské ideogramy jinak – ve francouzském originálu např. *dao* (česky tao), *qi* (čchi) apod.

Transkripce se potom často využívá také při **naturalizaci** výrazů vypůjčených, k níž dochází v českém jazyce velmi rychle. Takových případů je v cílovém textu velká řada, citujme např.: *fytoterapie, mikroby, fytol, artróza, sedativa, bronchitida* aj. Dosud neupravenou výpůjčku jsme v překladu našli jedinou – iniciálovou zkratku *ORL*.

Naturalizovanými výpůjčkami jsou také termíny typu *ateroskleróza, kataplasma* nebo *antibiogram*, a to jsou zároveň příklady **kalkování**, dalšího častého lexikologického postupu. Kalky jsou prakticky rovněž víceslovné kolokace jako např.: *mateřské tinktury, léčivé účinky, lékařské fakulty, lidské tělo* či *energetické dráhy*.

3.4.2. Gramaticko-syntaktické

Pokud by to systémy dvou různých jazyků dovolily, ideální by byl bezesporu **doslovný překlad**. Výjimečně jsme v jeho duchu postupovali i v našem cílovém textu, nicméně byly to situace sporadické, např.: *Les vertus thérapeutiques des plantes ne sont pas toutes connues, loin de là.* (31) – *Léčebné účinky rostlin nejsou ani zdaleka všechny známy.* (Ačkoliv ani tento příklad není z formálního hlediska samozřejmě ideální.)

Daleko častěji je ale nezbytné se od ideálu věrnosti v překladu vzdát a přistoupit např. k **transpozici**, změně slovního druhu. Ta je buď povinná, vyplývá z typologických rozdílů obou jazyků, nebo nepovinná a je individuální volbou překladatele v rámci jeho překladatelské strategie. Mezi povinnými můžeme citovat: *tablettes d'argile* (12) – *hliněné destičky*, *l'art de guérir* (12) – *léčitelské umění*, *les gels de plantes* (21) – *rostlinné gely*; *au mètre cube* (21) – *metrů krychlových*; *à ébullition* (22) – *po dosažení bodu varu*; *les facultés de médecine* (16) – *lékařské fakulty*, *sans parti pris* (31) – *nezaujatě*. (Je zjevné, že lze překládat i jakýmsi opisem jako „destičky z hlíny“, „gely z rostlin“ či „fakulty medicíny“, ale v těchto tvarech se nejedná o kontextově správné terminologické ekvivalenty.) Mnohem častěji narazíme na transpozice nepovinné, za nimiž se skrývají různé motivy, např.: *la prise permanente d'antibiotiques* (25) – *nepřetržitě užívat antibiotika*, kde je nutná verbalizace; *indiquant les doses à ne pas dépasser* (16) – *údaje o jejich maximálních povolených dávkách*, kde jsme modulací dosáhli kondenzovanějšího vyjádření a s řídícím substantivem vznikla běžná kolokace; *avec de bons résultats et sans effets secondaires* (24) – *s dobrými výsledky a nulovými vedlejšími účinky*, kde se nám místo kontrastní paralely nabízelo spojení do jediné vazby; *associées dans certains cas aux antibiotiques* (21) – *v určitých případech v kombinaci s antibiotiky*; kde jsme se transpozicí vyhnuli těžkopádnějšímu doslovnému překladu; *pour se nourrir et pour se soigner* (12) –

k potravě a léčbě, což je řešení daleko jednodušší a ekonomičtější než převedení na vedlejší věty.

Posledním zásadním postupem v této kategorii je **transformace**, během níž je zachován sémantický obsah výpovědi, ale dochází ke změně formální (opět kvůli strukturním rozdílům mezi jazyky). Např.: *Sinon, dans l'ensemble, bien manipulées par des médecins phytothérapeutes expérimentées, les plantes donnent...* (16) – Obecně lze ovšem říci, že pokud rostlinné léky připravují zkušení fytotherapeutové, má taková léčba...; *...elle ira en se développant et, cela, sans diminuer pour autant la valeur des médicaments créés par l'homme...* (30-31) – Bude se dále vyvíjet, a to aniž by snížila význam léků vyrobených člověkem...; *La pharmacopée française leur consacre un chapitre important, les définissant comme...* (19) – Český lékopis jim například věnuje celou kapitolu a definuje je jako...; *Malheureusement, utilisés parfois à tort et à travers, surtout par les malades faisant souvent une auto-médication intempestive et mal réglée, ces médicaments...* (21) – Bohužel se tyto léky ale také používaly a používají nesprávně a nerozvážně – zvláště samotnými pacienty, kteří si je „ordinují“ sami, nevhodně a špatně.; *Ils sont souvent mal tolérés, engendrant parfois des gastritis.* (24) - *Pacienti je špatně snáší a někdy jejich užívání vede až ke gastritidě, zánětu žaludku.* Poslední příklad mimo jiné dokazuje, že příkladem transformace je často převedení verba z pasiva do aktiva, což následně zapříčiňuje modulaci, změnu hlediska (viz dále).

3.4.3. Sémantické

Na sémantické úrovni jednotlivých lexémů jsme zpozorovali primárně jeden určitý trend – **konkretizaci**. Pokud se trochu zamyslíme, není to tak velkým překvapením: výchozí, francouzský jazyk je známý svou úrovní abstraktnosti (či obecnosti, chcete-li) a při překladu do češtiny je nutné s těmito výrazy pracovat, aby byly pro čtenáře přijatelné. Rozumět by jim totiž často uměl, ale celková výpověď by pro něj byla příliš nepřírozená. Konkretizace mohla být často víceméně hyponymní jako např.: *Les médecines grecque et romaine sont également très riches en prescriptions phytothérapeutiques.* (13) – *Léčivé rostliny hojně předepisovali rovněž řečtí a římscí lékaři; par certains examens radiographiques ou de laboratoire* (17) – *rentgenovými snímky či laboratorními výsledky; après d'autres manipulations* (19) – *dále zpracovat; le degré de substances chimiques* (23) – *procento chemických látek ; hygiène alimentaire bien conduite* (25) – *zdravý jídelníček.*

Jindy jsme se museli výchozímu výrazu více vzdalit – důležité je ale podotknout, že jsme se vždy snažili zachovat archisém (Knittlová 2010) výchozího výrazu a od něho

odvíjet naše řešení. ... *représenta l'autorité majeure* (13) – představovalo základní příručku; *idée précise de son terrain* (17) – přesný obrázek o jeho anamnéze; *la description des contours anatomiques* (33) – popis jednotlivých částí těla; *les méridiens qui les supportent* (34) – meridiány, které je zásobují energií; *les grands laboratoires* (17) – lékárny a další střediska výroby rostlinných přípravků, kde je konkretizace nutná také pro textovou kohezi. A konečně jsme rovněž narazili na příklady, kdy bylo nutné specifikovat v závislosti na zaužívané terminologii: *[extraits] mous* (18) – husté [extrakty]; *[souffles] plus grossiers et plus subtiles* (40) – [dechy] plnější a lehčí.

S konkretizací se pojí i situace, kdy jsme z různých důvodů (převážně jazykových) museli obrat zpřesnit přidáním dalších větných členů, např.: *Ses moyens de guérir sont simples : ce sont des aiguilles, des saignées...* (32) – Disponuje jednoduchými léčebnými prostředky: vpichy jehel, pouštěním žilou... (pro konzistentnost se zbytkem výřtu, kde jde o metody a ne nástroje); *la réparation – c'est-à-dire la guérison – est facile et simple* (33) – oprava – tedy uzdravení – je záležitostí jednoduchou a prostou (zde je nutné sjednocení rodu řídicího substantiva); *diminuer le risque cardio-vasculaire et osseux* (28) – sníží kardiovaskulární riziko a riziko onemocnění kostí; *les H.E. ne donnent pas lieu à une accoutumance* (21) – esence nedávají patogenu možnost přizpůsobit se jejich účinku (nutné z hlediska koheze); *la plus grande partie du corps médical a réalisé que si, dans un certain nombre de cas plus ou moins sérieux,...* (14) - valná většina odborné lékařské veřejnosti došla k následujícím závěrům – užití těchto nových léčiv je v některých, více či méně závažných případech... (kde je prostředkem členění a výstavby textu).

Výjimečně došlo i k substituci hyperonymem, tedy **generalizaci**, např.: *certaines molécules nouvelles* (15) – některých syntetických látek; *faire une ordonnance* (18) – stanovení léčby; *dans un appartement parisien* (21) – ve velkoměstě (souvisí s reáliemi); *médecins* (16) – odborníci (vyhnutí se opakování); *sauver des millions des malades* (14) – k záchraně milionů životů; *à prescrire sous surveillance régulière (chimique et biologique)* (28) – užívání pod odborným dohledem a s pravidelnými kontrolami. Zde není jasné, co přesně adjektiva v závorce znamenají, muselo by se zkontrolovat se zadavatelem či autorem textu. Protože tuto možnost nemáme, volíme „opatrnější“ generalizaci.

Daleko nejfrekventovaněji se ale v cílovém textu uplatnila již zmiňovaná **modulace**. Namátkou citujeme: *...les médicaments ont donné lieu à un certain nombre de réactions secondaires* (21) – Proto se u nich vyskytlo velké množství nežádoucích reakcí...; *les critères de pollution ne sont pas les mêmes* (23) – se však normy týkající se znečištění liší; *de maladies qui sont le terrain d'élection de la phytothérapie* (24) –

onemocnění, v jejichž léčbě má fytotherapie výsadní postavení; *nous allons nous trouver confrontés avec un certain nombre de troubles* (27) – se u ní [pacientky] objevují určité potíže; *les patients sont soulagés* (29) – pacientům uleví; *en rectifiant les processus de la production* (34) – napraví tělesné pochody, které vylučování předchází; *pour celui qui connaît l'enchaînement des 12 méridiens principaux au cours de la nuit*, elle apparaît d'une logique élémentaire (36) – odborník znalý pořadí 12 hlavních meridiánů ve 24 hodinách (od půlnoci do půlnoci) pokládá tento proces za velmi logický a jednoduchý.

3.4.4. Pragmatické

O **substituci domácích analogií** už jsme hovořili. Až na jednu výjimku (lékopis) jsme k ní nepřistoupili, protože by se jednalo o příliš velký zásah do textu, ale výchozí text jsme adaptovali do takové míry, aby zmizely specifické reference na francouzské kulturní prostředí (nebo figurovaly jako jeden z příkladů). Dodání českých reálií je otázkou další práce s přeloženým textem.

Funkčními opisy jsou poté oba cizí termíny bez českého ekvivalentu, o nichž jsme pojednali v sekci 3.2.2. Lexikum. Definice postupů v závorkách pod nadpisem Extrakty na str. 18 originálu jsou též opisnými ekvivalenty a zároveň adicemi, protože ve výchozím textu chybí, ale my jsme je z funkčních důvodů museli dodat.

Adice či amplifikace jsme již diskutovali v sekcích věnovaných reáliím i konkretizacím a nebudeme se k nim dále vracet.

Naproti tomu k **redukčním či implicitacím** se ještě vyjádřit musíme. I ty se v cílovém textu objevily, sloužily prakticky jako kompenzace míst rozvedených a explicitovaných. Pramenily opět buď ze systémových rozdílů mezi francouzštinou a češtinou, jako např. *le dernier plan – pozadí*, *les matières premières – suroviny*, nebo představovaly naši individuální volbu text zjednodušit (výchozí jazyk často používá obraty, které čeština explicitovat nemusí a vyjádří se úsporněji), např.: *un procédé rapide de dessication* [sic] *consistant à sécher un véritable brouillard de particules émises* [sic] *par un atomiseur* (18) – rychlým vysoušením „mlhy“ rozprášeného aerosolu; *utiliser une petite lampe chauffante surmontée d'une coupule dans laquelle on verse tous les jours quelques gouttes d'essence de thym...* (21) – používat aromatické lampy a esence z tymiánu...; *augmenter leur effet et permettre de ce fait des doses moindres* (21) – zvýšit jejich účinnost a tím pádem i snížit dávky; *pour lesquelles une prescription médicale est nécessaire* (22)

– dostupným pouze na předpis; *on retire le récipient de sur le feu* (22) – ji [vodu] odstavíme.

Extrémním případem redukce je **překlad vynechávkou**, kdy čtenář nemá možnost si redukovanou část výpovědi odvodit. My jsme k vynechávce přistupovali pouze v nejnnutnějších případech, např.: *Leur grande utilisation comme bactéricides ces dernières années a permis l'essor...* (20) – *Začaly se zeširoka využívat jako baktericidy, což zapříčinilo velký rozvoj...* Redukovaný výraz je dobově specifický, ale vzhledem ke kontextu jeho vynechání neposouvá sémantiku ani nebrání porozumění.

3.5. Překladačské posuny

Levý (1971) uvádí čtyři základní typy posunů: generalizaci, nivelizaci, intenzifikaci a intelektualizaci. O všech z nich jsme již mluvili vždy ve spojitosti s konkrétním problémem a nebudeme je znovu opakovat. Můžeme si shrnout, že nivelizace a intenzifikace se v cílovém textu objevily jen velmi vzácně, výskyt generalizace je sice oproti nim častější, ale celkově jde o řídké užití. Nejvíce jsme se uchýlovali k intelektualizacím – zlogičťování výpovědi či explicitaci syntaktických vztahů – a to ze snahy zabránit neporozumění na straně adresáta. Podobný důvod mají asi všichni překladatelé, kteří se takového posunu dopouštějí, ale my pevně doufáme, že ve většině případů, to byla intelektualizace nevyhnutelná a funkční.

4. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo vytvořit funkčně ekvivalentní překlad výchozího textu a v komentáři správně analyzovat originál a vysvětlit svá překladatelská řešení. Jsem si vědoma toho, že cílový text tíhne spíše k volnému překladu a že se v něm objevila řada intelektualizací a adicí, které by nemusely být obecně přijaty, ale znovu opakuji, že všechny své kroky jsem činila v souladu s funkcí cílového textu. Spousta z těchto problematických míst by v praxi byla prodiskutována se zadavatelem či redaktorem a ti by o jejich konečné podobě rozhodli.

Bibliografie

Primární zdroje

- MOATTI, SCHATZ, et col.: *Les Médecines différentes*. Paříž: Editions du Dauphin, 1983. ISBN 9782253038634.

Citace

- LAO-C': *Tao – texty staré Číny*. Přel. Oldřich Král. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- LAO-C': *Tao te t'ing: kniha o tao a cestě ke ctnosti*. Přel. Josef A. Zentrich. Olomouc: Fontána, 2008. ISBN 978-80-7336-459-5.
- PISKAČ, P., CHALUPOVÁ, M., PROKOPCOVÁ, Š.: *Český lékopis 1997* [online]. c2002-3 [cit. 2013-08-22]. Dostupné z <<http://www.lekopis.cz>>.

Sekundární zdroje

Translatologické

- KNITTLOVÁ, D. a kol.: *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2428-6.
- LEVÝ, J.: *Umění překladu*. Praha: Miroslav Pošta – Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.
- LEVÝ, J.: *Bude literární věda exaktní vědou? : výbor studií*. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- NORD, C.: *Text analysis in translation: theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi, 1991. ISBN 90-5183-311-3.

Jazykové

- ČECHOVÁ, M. a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-57-9.
- Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, v. v. i.: *Internetová jazyková příručka* [online]. c2008-2013 [cit. 2013-08-22]. Dostupné z <<http://www.prirucka.ujc.cas.cz/>>.
- REY, A., REY-DEBOVE, J., ROBERT, P.: *Le nouveau Petit Robert de la langue française 2007*. Paris: Le Robert, 2006. ISBN 978-2-8490-2133-0.

Tematické

- *1000 bylin*. Praha: Svojtka & Co., 2007. ISBN 978-80-7352-667-2.
- ADAMEC, J.: *Čínská filozofie*. Brno: Filozofický seminář – katedra teorie, 2004. ISBN 80-239-2017-0.

- ANDO, V.: *Klasická čínská medicína: základy teorie*. sv. 1. Hradec Králové: Svítání plus, 2010. ISBN 978-80-86601-16-8.
- BENDO VÁ, L., KARLACHOVÁ, L., DANIELOVÁ, D.: *Teoretické základy tradiční čínské medicíny: soubor učebnic dálkového vysokoškolského studia Národního Institutu čínské medicíny*. Praha: Československá SinoBiologická společnost: Tradiční čínská medicína, 2010. ISBN 978-80-260-0788-3.
- HEJZLAR, J., HEJZLAROVÁ, T.: *Lexikon čínského mudrosloví*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0753-9.
- HEŘT, J.: *Akupunktura: mýty a realita*. Praha: Galén, 2002. ISBN 80-7262-167-X.
- JANČA, J., ZENTRICH, J. A.: *Herbář léčivých rostlin*. sv. 1-7. Praha: Eminent, c2008. ISBN 978-80-7281-365-0 (1. díl : váz.)
 978-80-7281-368-1 (2. díl : váz.)
 978-80-7281-377-3 (3. díl : váz.)
 978-80-7281-378-0 (4. díl : váz.)
 978-80-7281-379-7 (5. díl : váz.)
 978-80-7281-380-3 (6. díl : váz.)
 978-80-7281-381-0 (7. díl : váz.)
- KRÁL, O.: *Čínská filozofie: pohled z dějin*. Lásenice: Maxima, 2005. ISBN 80-901333-8-X.